

Frilansens Urkundsamling

3.

Om

Folkets Bildning

och

Bildningscirkeln i Stockholm

första år

av

J. ELLMIN

STOCKHOLM

Tryckt hos Isaacc Marcus 1847

Till
Bildningscirkeln i Stockholm
synnerligen
och
Bildningscirkelarna
i allmänhet.

Och nära slöto sig de tolv tillsamman
i krets, att stöd utav varandra få,
en cirkelrund, belyst av himlaflamman,
som stjärnegruppen i det höga blå.
Fastän han fjärran uti molnen höljes,
av spejarns öga länge oupptäckt,
likväl av ljusets högre makter följes
och röres, helgad, av Guds andefläkt,
så stod den trånga Bildningscirkeln sluten
vid Mälarstranden uti Birgers stad
och mindes på en tid, som var förfluten
och läste uti hävderna ett blad.
Men hävdens Genius viskade och sade:
Du man i Cirkeln, se en syster här,
en broder där, som lida! Om du hade
den kärlek, som i himlen fostrad är,
ditt hjärta värmdes och din hand du sträckte
till trötte vandrarn här i fjärran land.
Och Cirkeln öppnar sig: den ene räckte
sin högra, och en an' sin vänstra hand.
Så skall det gå; ty det är Cirkelns mening,
att folken omkring jordens vida rund
sig sluta samman uti fast förening —
det blir ej flera, det blir ett förbund.

Till allmän gudstjänst ringer det på jorden
och världens folk i cirkel sluter sig:
I tordönsstämman höras gudaorden;
ty Gud predikar nu för mig, för dig.
Högtidligt nordanvinden tar upp psalmen,
som orgelstämman brusar havets våg,
var växt står böjd, från stråt till segerpalmen,
i helig andakt bävar hög och låg.
När Herren talar utur skyn till folken
och solen glänser åter på vår jord,
då träder inom Cirkeln vise tolken,
naturens son med himlaburna ord.
Det språk, som uti Niagara brusar,
som höga cedrar viska mellan sig,
naturens språk, det tolkar han för dig,
tills aftontimmans sista klockslag ljuder,
och manar, att till fadershemmet gå.
Med öppen famn, vid brodershjärtat bjuder
var en i fridens namn sitt avsked då,
då sluta Japans drott och mandarinen
den fordne negerslaven till sitt bröst
och muselmannen beder med rabbinen
vid vishetens i grund förstådda röst,
sen i all land hon hörd är vorden.
Se här av upplyst kärlek en symbol.
När den, som ljuset råder över jorden,
då först har Bildningscirkeln nått sitt mål.

Förbindligast
av
Författaren.

Inledning.

Som uti detta lilla arbete allmogens bildning kommer till skärskådande, så torde man med skäl böra uti denna inledning kasta en och annan blick på några i senare tider förekommande statens högre angelägenheter och bildningsförhållanden, varigenom vi komma att erinra oss huru merendels det goda även hos oss haft motståndskrafter att bekämpa, dock flera förr än nu. Vi ledas ock därigenom till tacksamhet för de fördelar, vi äga samt till varsamt förfarande i eftertraktande av det allmänt nyttiga, vi ännu angelägnast önska. Just som seklerna senast avlöste varandra var vaccinationen bekant i tre världsdelar och allmän i Europa utom i det förvånande Sverige, där uppfinningen allt för sent fick insteg, sedan på de tre åren 1779, 1800 och 1801 mer än 30.000 personer i landet blivit skördade av kopporna. Lyckligtvis anställdes i Skåne av professor Eberh. Munck af Rosenschiöld under tiden vaccinationsförsök. Han utgav i november 1801 sin lilla avhandling till allmänheten om koppor. Denna i verkligheten dyrbara skrift kostade endast 8 sk. B:ko. Ympningen trängde sig in i Sverige. Den hade då många motståndare, den saknar icke sådana ännu. Vaccinationens införande i Sverige förer åtanken på en annan viktig angelägenhet vilken avser undanröjandet av andligt lidande, då vaccination avser avlägsnande av kroppsligt elände. Vi komma att talas vid om yttranderätten. Dagligt Allehanda säger, som jag tror för den 15 dec. 1801: »Låtom oss hoppas att Europas regenter med välbehag anse denna dyrbara upptäckt, som kan gottgöra flera krigs och flera års hungersnödsolyckor: Men I (heter det i bladet), som antingen av egennytta eller envishet ännu fortfara att lägga hinder i vägen för koppypningens framgång, betänken vad

ansvar Eder åligger därför. Tron icke, att mördaren, som av nöd eller överilning endast undanrycker ett liv, dömes av samvetets röst och den Högstes hämnedomar strängare, än I skolen bliva dömda, som med överläggning och berätt mod neken, att befordra millioners räddning från plågor, vanställt utseende och själva döden.» Så talade man i despotens öron. Statsvälvningen 1809 inträffade: en grundlag, sådan den var, erhöles: det bästa av denna var tryckfriheten. Snart berusade man sig med denna Guds gåva och begick dråp. Fersens blod begärde hämnd och fick den 1812, då tryckfriheten offerades.

Ju noggrannare man gör sig reda för Carl August's historia, desto mera osannolikt blir det, att han skulle avlidit av materiellt gift. Icke dess mindre förekom vid detta dödstillfälle uti Nya Posten N:o 22 införd på vers en fabel om rävarna, vilka slog råd. Följden blev att lejonprinsen dött såsom råttorna. Sålunda inleddes mordet å Fersen och den livsfara, varuti hans syster grevinnan Piper svävade. Om Fersen, prisad av några, men med frätande bitterhet än i dag tadlad av andra, behövde opinionen icke röra på sig särdeles, för att väcka partiaget och folkilskan. Den ohygglige 20 juni gick solen blodig ner till men för svenska folkets beprisade lugn. När olyckan timat uppträdde ett gärna läst blad, Allmänna Opinionens Organ, med en brännande, hånande artikel, vars författare tyckte, att Fersens mördare voro ursäktliga, emedan, utan avseende på hans skuld eller oskuld, blotta ryktet om en förgiftning kastade en outplånlig skamfläck på nationen! Av sådan anledning kunde det lyckas greve Wetterstedt, att på Örebro riksdag 1812 förnä rikets ständer, att fatta ett olagligt beslut. Indragningsmakten inympades på grundlagen. De oredor, som härav uppkommo ådrogo i viss mån Stockholm junidagarna 1838. Vaccinationen har blivit lag, tryckfriheten segrar och därmed mildras ock lidandet. Man skulle väl trott att den frisinnade tidningspressen aldrig mer skulle resa sitt huvud efter 1812. Fäderneslandet står emellertid i stor förbindelse hos utgivaren av tidningen Argus, som i våra dagar gick före de andra två stora liberala bladen. Genom tidningen Argus öppnades, ej så sällan, fängelsedörren för en oskyldig. Dagligt Allehanda och Aftonbladet hava, som vi veta, haft ganska äventyrliga strider att bestå uti. Varken de dragna sablarna eller gevärskolvorna förmådde dem 1838 till tyst-

nad. Det märkvärdigaste härvid är, att indragningsmakten dömde sig själv och gick i fängelse, såsom Slagbeck fordom, då han i Stockholm belägrades av Gustav Vasas härar och blev förhatad av egna landsmän. Den stora koalitionen mot Napoleon och Frankrike har icke saknat inflytande på Sveriges litteratur och uppfostringsväsende till vårt lands fördel, ehuruval furstar, som biträdde densamma, helt visst, om de kunnat förutse följderna av folkens beröring med varandra, skulle mera fruktat faran härav än av Napoleon i utövning av despotism på Frankrikes tron. Frihetsidéerna, för vilka man trodde sig strida, grepo omkring sig och följde härarna tillbaka till deras hemländer. Körner skrev framför fronten sin härliga produkt. Gud jag anropar dig: I dessa döders rysliga skuggor: På slagfältet dubbades, såsom utmärkt bland de oöverbinnerliga, naturfilosofen Steffens till riddare av järnkorset. På denna sångens, ridderlighetens och den fria tankens väg kom den tyska litteraturen och filosofien med segerfanorna till Svea land. Lings gymnastik- och fäktteori, som i en mera sömnig tidpunkt kanske blivit obemärkt, slog an på det unga frihetssinnet. Ling skrev Gylfe och Asarna och ammade hjältesinnen på sin lärosal. Svea ungdom växte såsom fordom upp på sina vapen. I den mest obemärkta vrå av Svea land fick man begrepp om fädernesland och kärlek till försvar för detsamma, vilken så ansenligt svalnade under Gustav IV Adolf. Grunderna för landvärnstjänsten voro orättvisa och behäftade med undantagslagar, varför ock en mängd bärgade bondsöner lämnade plogen och kastade sig på studierna, för att undvika »Knekthopen». Beväringsskyldigheten vilar på rätts- och jämnlighetsgrund, därför är var och en angelägen, att uppfylla detta åliggande. Tyska filosofien och i synnerhet tyska skaldekonsten vann ytterligare insteg i Sverige genom Phosphoristerna, så kallade av deras tidning Phosphorus. Dessa Phosphorister bemödade sig, att hos oss behandla den fransyska, akademiska, merendels själlös vordna skaldearten, såsom franska frihetsivrarna behandlade Ludvig XIV. Om emellertid Phoebi fålar någon gång skyggade för phosphoristiska nebulosor så funnos dock andra stjärnor av högre ordning, vilka med ett renare ljus lugnade det eldiga spannet, så att solens vagn ej kom att på de Svenska skaldernas och siarnas himmel kastas ut ur banan. Vitalis, oemotståndlig, då han bjöd allvaret le eller skönheten att fälla tårar, kunde aldrig amalgameras

med utgivarna av Poetiska Kalendern. Han ville ej sälja sin förstfödsörätt för en ringa vattvälling icke heller göra dagsverken på Pinden, för att av rättaren få dem inskurna på karvstocken. Nikander förfärdigade sitt runesvärd vid egen härd och Stagnelius satt helst ensam ibland Sarons liljor vid randen av en källa och rörde i undersköna, gudalika slag sin lyra under lummiga träd, som hade sina rötter fästade i den andedjupa, aningsrika, gnostiska filosofien. Där sjöng han om martyrerna och Animas (själens) trånad inom fängelsegallret härnere. Tegnér lär, som yngre akademisk lärare icke saknat strider, att pröva sig uti, ehuru de icke gällde hans sångmö, vilken då liknade i snarhet fru Lenngrens lilla Betty, som gick till graven och grät. Hon växte till och prisbelöntes genom Svea. Tegnér har med sin Frithiof och sitt skaldskap i allmänhet utövat ett vidsträcktare inflytande än Stjernhjelmns sångmö och hans, i övrigt älskelige, Hercules. Tegnér gör sig älskad därigenom att han talar om spjut och sköldar, hjälmar och lansar: ord, som hos oss äro allmänt omtyckta, emedan folket gärna hörer genljudet av vapenbraket vid alshärjartinget. Tämligen hårdhänt nyttjade han också sina vapen mot de, i hans gunst mindre högt stående sångvänner, vilka han icke skonade ens vid altaret, som vi finna av Epilogen vid Magisterpromotionen i Lund 1820. Skämtsamt yttrade han vid ett annat tillfälle: De phosphoristers unga ätt De kunna ej sig själva rätt och ännu mindre ljuset sny —. Den arbetsamme och aktningsvärde Lorentz Hammarschiöld förklarades fågelfri på litteraturens fält. Det rådde en obehaglig fridlöshet mellan skriftställarna, det var oangenämt. Geijer sjöng den Siste Kämpen och Den Siste Skalden samt sitt Manhem: hos alla dessa snillefoster hördes en stålklädd sångmöns klagotoner över saknaden av en förgången tid. Men Geijer skänkte oss den friske, levnadsglade, Kolargossen. Den sotige ungen följde en svensk sångare genom Italien, och var omtyckt över allt. Geijer förenade tonsättarens egenskaper med skaldens. En skald, som talar såsom han »om sina fäders ära och om forntida bragder», måste såsom tonsättare älska våra, i arv gångna, folkmelodier. Folkvisan hyllades av Atterbom och hennes grundtoner hördes i Poetiska Kalendern. Denna del av vår skaldekonst står dock synnerligen i förbindelse hos den svenska folkvisans Homerus, prosten Afzelius. Genom dessa och flera, så yngre som äldre författare, författarinnor och tonsättare har ej

blott en skön och inhemsk ton- och sångvärld återväckts till liv utan den svenska litteraturen har även kommit till högre medvetande av sitt eget värde. Författaresnillet hos oss söker nu sina skatter i det kära hemlandet och i sånggudinnornas tempel dofta blommor ammade på våra berg och i våra dalar. Denna litteratur slår angenämt an och är i hög grad ägnad, att förädla människorna. Hon äger väl icke Greklands Gracer, ty hennes svära något och sparka litet emellanåt, men hon har i alla fall på 30 år vunnit stora segrar. Hennes förkämpar gjorde allvarsamma utfall mot de hinder, som stodo i hennes väg. Själva den Svenska Akademien bestormades. Några av hjältarna besegrades, i stället att besegra. De togo helt lugnt plats i hennes helgedom. Om de just icke vunno därpå, så förlorade åtminstone icke Akademien. Att de här antydda striderna på det livligaste rört högskolan, är naturligt. Den har ock haft ansenliga segrar att vinna inom sig själv, vilka ej saknade rika följder. Lärdomsskolan, av ålder rest för kyrkans räkning, bibehöll, vad Gymnasierna angår, långt in i våra dagar skaplynnnet därav och Akademierna bibehöllo även länge tycket därav. Bland viktigaste läroämnen voro således teologien, filosofien, de gamla språken och vältaligheten. De väsentliga anordningarna inom högskolan erinrade ock om, att denna var kyrkans barn, utom vad de angingo lagfarenheten och ämnen, som tillhöra Cancelliexamen, vilka kunskaper mera uteslutande borde förbehållas börden och penningstyrkan. Militärbildningen ville man icke anförtro akademien, apotekaren, lantmätaren, veterinärläkaren m. fl. uteslötos också från högskolan. Under blomsterlärans guldålder i Sverige hade blomstergudinnan visserligen erhållit en trädgård och ett slott, men föreståndaren därvid, professor Thunberg, yttrade på sina senare dagar om dessa inrättningar, att dugligheten fryser och svälter. Naturvetenskaparna och vetenskapernas praktiska sida voro i allmänhet styvbarn. Såsom studerande till magistergraden var man skyldig, att låta examinera sig i kemi, vilken skyldighet borde förutsätta laboration; men laboratoriets skyldighet att emottaga dem, som studerade läkare- och bergsvetenskapen, anstaltens ringa tillgångar, de få laboratordagarna onsdagar och lördagar, medgävo ej annorlunda än undantagsvis en filosofie studiosus, att delta i laborationerna. Samma armod, stundom i högre grad, röntes man vid observatorium, i fysikens förrådkammare och i avse-

ende på de s. k. exercitierne. Därjämte voro lärarna ofta sinsemellan hätska till men för vetenskaperna. Det gavs en tid då två lärare i filosofien hyste ganska stridiga åsikter och förföljde varandras anhängare, det kom en annan tid då filosofiens Paracelsus i Uppsala harmades över att matematikens Ikarus ej blott varit »polstjärnan så nära utan även tagit henne med sig», varemot matematikern kallade filosofens rotväliska och phosphorismens obegriplighet för tyskeri. Tegnér kallade detta tyskeri för »dagens skepparlögner». Dessutom hyste en avgående lärare ofta helt stridiga åsikter med en efterträdande, vilket allt ofta medförde förvirring, skandal och för den studerande obehag, men uträttade det goda, att väcka ynglingen till självständighet. Man hade upphört, att tömma galla över Kants filosofi och med detsamma som ljungelden, vilken blixtrade över Prof. Höjers likkista innan hans lärjungar hunnit igenmylla hans grav, slocknat, lade sig feberyran för det Fichtiska jaget. Fichtes filosofi, som med jag till gudomlighet icke så litet stegrat egenkärleken även i vårt kära fädernesland, efterträdades av det Schellingska systemet. Ett nytt ljus uppgick i vetandets oändliga rike: en ny tidsålder inbröt. Schellings system, allt mer och mer utbildat innefattade ej allenast det ideella utan även det reella, förnuftsvärlden (intelligen-sen), så väl som naturen. Han begagnade sig i sitt system av en polaritetskedja, alldeles sådan, vi äga den uti kemin. Väsentliga föremål för Schellings naturfilosofi äro materien, ljuset och den dynamiska processen samt organismen. Således avhandlar den naturkrafterna, såsom tyngdkraften, magnetismen, elektriciteten i förening med kemin och lagarna för livet. Det var tydligt att denna världsåsiikt skulle störa mången inbillad filosof på hans vishetstron. Därför hånades av många Schellingianismen. Det var ock tydligt att denna lära, om hon vann insteg hos unga sinnen, skulle bana väg för naturforskningen samt bereda ett utmärkt rum för kemi och matematiska kunskaper såsom nödvändiga för betraktelsen av naturen, vilken utgjorde en enda stor organism. Denna lära röjer, som man ser, en kärleksrik huldhet för läkarvetenskapen. Om sedermera Jacobi troslära, Schlegelmachers predikofilosofi eller Hegels s. k. ande förmått, som det sägs, hos ungdomen grundfästa pedanteriets höghod, vet jag ej, men naturforskningens lugna gång kommer därav ej att rubbas, allraminst skall läkarkonsten, som nu

nått behövlig självständighet någonsin mer låta förvilliga sig av tomma spekulationer, av vilka hon allt för mycket lidit intrång ett par årtusenden. Läkarens bildning, naturvetenskapernas och de praktiska kunskapsarternas i allmänhet anspråk på akademien medförde för denna en strid på liv och död. Botaniken hade från Linnés tid sitt grundfäste i Upsala och florerade nu i Lund. Genom baron Berzelii stora anseende vann, dock ej utan motstånd, kemin insteg i Upsala, men läkarens bildning kan ej fulländas i småstäder sådana som Lund och Upsala. Hos dem har både döden och livet för litet omfång, för att bilda den praktiska läkaren. Det uppstod alltså i statslivet på allvar frågan om att draga universiteterna till Sveriges huvudstad. Denna fråga hade sitt ursprung från universiteternas då förmodade oförmåga, att bilda ämbetsmän för praktiska bestyr. Striden träffade således huvudsakligast den ungdom, som ägnade sig åt läkarvetenskapen. Denna strid har krossat mer än människoliv, så att man ej nog skulle kunna beklaga sig över, att man levat i en tid, då man måste indragas i densamma, därest man ej vore därom övertygad, att man såsom brännmaterial bidragit till det bål, som blivit antänt, för att frambringa en offerlåga till upplysning för våra barn och efterkommande. Så tillgick det nära 2 tiotal år, allt under tillsyn av vederbörande statsmän som, under det de i all maktighet lyftat sina kvartaler, med högförnamton lovade vid Gud, att de där skulle få svälta till dess de blevo hövliga: det vill säga, tiggande böjde sig under godtycket. De böjde sig icke, utan stodo raka eller stupade till dess Majestätet själv, med aning om förhållandet, förmådde att för framtiden åstadkomma förändring. Om det således icke lyckades mäktiga inflytelser, att rycka den ena foten undan det akademiska rådbordet, så kan man tryggt säga, att detta förekommit av några, merendels medellösa ynglingars motstånd vid Sveriges båda akademier. Om medicinska fakulteten dragits från universiteterna till Stockholm, så hade den akademiska idéen varit söndersliten. Så skulle även skett, därest ynglingarna, som ägnade sig åt läkarekonsten, hade efter slutade filosofiska studier begivit sig till Carolinska Institutet i Stockholm, för att där genomgå läkarevetenskaperna. Så skedde ej. Därav följer likväl icke, att våra universiteter ej borde förflyttas till huvudstaden, just för att realisera den akademiska idéen.

Denna idé är medelpunkten och centralsolen, som bör med sin attraktionskraft sammanhålla alla kunskapsarter samt genomstråla, lysa, värma och liva dem alla. Denna idé skulle då inom sin sfär kunna draga en mängd discipliner, som man behagat lägga utom densamma. Emellertid har, sedan fanatismen begått självmord och sinnena lugnat sig, saken tagit den förmånliga riktning, att Universiteten och Carolinska Institutet såsom syskon älska och understödja varandra, vilket medfört ett oändligt välgörande inflytande på läkarebildningen samt givit konsten en i flera hänseenden bättre riktning. Härtill hava i väsentlig mån bidragit den härstädes, i vidsträckt bemärkelse övade anatomiska vetenskapen, samt den även hos oss nu införda undervisningen vid sjuksängen. Så har även på denna väg det goda, till mänsklighetens båtnad, kämpat sig fram. —

Om i avseende på inhämtande av lagkunskap man har att beklaga sig i många stycken, så erinra vi oss dock med stolthet och tacksamhet Calonius och Holmbergson, vilka, ehuru hängångne, leva och verka ännu. Låtom oss lägga en grönskande kvist av tårpil på gravstenen, som innesluter mannen, vilken lärde vid Auras strand och vända oss till Themis älsklings vid Lundagård. Man omtalar, som underbart, att en stor bildhuggare vid namn Pygmalion, som förfärdigat en bildstod, föreställande en underskön kvinna, förmått utverka att bilden fick liv. Med liv begåvad blev det hans maka under namn av Galathea. Denna bild var dock mästarens eget verk, och vilken skapare försöker ej att sätta liv i sitt eget verk? Man kan likväl påstå att Holmbergson förmådde mer. Vår nuvarande lagbok var ej hans eget verk. Vår lag av år 1734, ehuru till sitt inre guldsvärd, liknar vid första påseendet en av de hedna, utav trä tillyxade, gudabilder, som sannolikt ännu står kvar uti gamla Upsala kyrka. Det var Holmbergson förbehållet, att, vad vår lag angår, avlyfta den tämligen torftiga slöjan och för den förvånade ungdomen visa den sköna skapelsen i hela sitt majestät. Det sägs att Holmbergson ganska hastigt hos sin lärjunge väckte för lagen en vördnad, som snart övergick i hänförelse, vilken åter efterträddes av djup och allvarlig begrundning. En sådan lärare står själv i vetenskapernas medelpunkt och utövar inflytande på dem alla. Sverige hade emellertid blott en Holmbergson. Juristens examen, som fordomtima dessutom rätt snart kunde avgöras, var icke jäm-

förlig med någon gradualexamen. Om det oaktat Sveriges domare njuta ett högt och välförtjänt anseende, så erinra vi oss därom, att lagkarlen väl grundlägger sin bildning vid universitetet, men bildas och utbildas egentligen i förträffliga praktiska skolor utom detsamma. Den praktiskt bildade juristen är vanligen en förträfflig skriftställare. Honom träffar således icke det tämligen högljudda klandret över brist i redaktionen av våra författningar; ty dels förutsättes icke juridisk bildning vid alla expeditionerna, dels äro de jurister, som därvid äro anställda vanligen icke bildade vid domarbordet, utan hava i stället sysselsatt sig med juridikens principer.

Den s. k. historiska skolan, som tillvunnit sig ett namn och om vilken man ej utan skäl sagt, att den åker baklänges, har haft en föregående tid, men ingen framtid. Däremot torde väl framtidsmännen få lång näsa, om de lösslita sig från historien, vilken har för framtidens högre angelägenheter åtminstone den negativa förtjänsten, att säga människosläktet vad som bör undvikas. Hon har dessutom behov av en allvarsam revision och undergår en sådan. Därvid bidraga ej blott de stora biblioteken med sina förut undanhållna handskrifter och pergamentsbrev utan även lantmannens och bondens kvarlåtenskap från gråa ålderdom. Själva jorden lämnar även rika bidrag härtill. Det gavs en tid då man späckade historien med tårar och filosofemer uti vilka senare var och en inlade under föredraget sin egen vishet. Även detta synes hava upphört. Historien återfår således sin värdighet och sättes i tillfälle att utöva rättvisa.

De s. k. exercitierna vid universiteten betraktas i allmänhet med ett visst professorligt förakt. På ritsalen, fäktsalen och ridbanan skulle ynglingen, med få undantag, som berodde av lyckans hjul, betala. Få hade därtill råd. På ridbanan gjorde adelsmän och ämnen till stallstaten huvudsakligen anspråk, fäktkonsten var ej särdeles allmänlig i början av 1800-talet och begagnades ej såsom medel för hälsans upprätthållande. På hälsan utövade i allmänhet studierna ett vådligt inflytande, helst detta icke motvägdes av andra medel. Det hörde till saken att en student slöt sig i flera veckor, ja månader, inne på sitt rum. Kroppens vård och renhållning kom ej i fråga, Cynismen var en sorts helgongloria. Visheten, uttalad med hektisk röst från marmorbleka läppar, hade martyrkronans värde. Denna bild av en

lärd man förhölls gossen redan i första klassen. Resultatet av ett sådant uppfostringssystem medförde ej blott sjuklighet, utan försänkte, som oftast barnen i en avgrund av fördärv. Följderna därav, vilka man ej sällan fick betrakta innanför därhuscellens hemska galler, häntydde tillräckligt på nödvändigheten, att uppliva den Sokratiska lärosatsen, att ordna uppfostran så, att den försäkrar människan om en frisk själ i en frisk kropp. Lidandet var emellertid både så djupt och så allmänt, att det just därför icke bemärktes mer än av några få tänkare. Obemärkt utvecklade sig emellertid två kunskapsarter, ägnade att mildra om ej helt och hållet undanröja, detta lidande. Ling utvecklade i Lund sin gymnastik- och fäktteori. Denna professor Lings äldsta dotter var en käck sköldmö, som i ungdomen ej så noga räknade en arm eller ett ben hos sina älsklingar blott man under en vacker fågelrörelse kom i hoppet över hästen och behöll vapenfästet i hand fast klingan brustit. Hon skonade ej sin egen fader. Ling hade för sed, att vid de akademiska slutövningarna, med bindel för ögonen och blottat bröst fäkta emot två av sina skickligaste elever, vilka med skarpa klingor sökte träffa honom. Vid ett sådant tillfälle lyckades det en av hans ännu levande lärjungar att insätta en värjstöt med det eftertryck, att klingan sprang. Att värjspetsen stötte emot ett av revbenen räddade mästarens liv. Den unga sköldmön växte till, blev vis som Pallas och välgörande som hon, när hon under namnet Athene gav innevånarna i Cekrops nya stad olivträdet med sin rika gulnande frukt, vadan staden ännu heter Athen. Vad oliven är för människorna såsom näringsmedel det är gymnastiken i rikare mått såsom hälsomedel. Beklagligtvis har den härliga konsten vid universiteten för litet understöd, för att intaga den ställning, hon borde och uträtta det goda, hon skulle kunna. För ej fullt en mansålder tillbaka började uti Upsala obemärkt tre unga akademiska lärare, Nordmark, Swanberg och Bredman, alla från det flodrika Norrland, ett företag, som skulle bliva av vikt för hela landet. De ägde gemensamt uti Fyrisån en båt, med vilken de lekte skeppsbrott och bärgning. Gods som sjönk till botten upphämtades genom dykning; en av kamraterna, som plumsade i vattnet under nödrop, skulle räddas o. s. v. Gymnastikproven överfördes med någon stränghet på simövningarna. Det är ej emellertid genom promotioner och lysande prov, som simkonsten verkar i stort,

utan därigenom att den blivit nationell och tillgänglig för alla, dock behöver den i hög grad utvidgas än mer. Religionen och kyrkan förete även sina märkvärdigheter under denna tid. Den prästliga utbildningen saknade sammanhållning vid högskolan tills den märkvärdige skolläraren på Värmdön, sedan Teol. Doktorn, S. Ödman, av utlänningen uppsökt i vårt land och prisbelönt, inrättade prästseminarium. De i denna skola bildade prästmän höllo åtminstone med en värdig form skickliga bilder och ett städat språk i predikan och skrifttalet, både predikstolen och altaret i helg. Ödman lärde: man kan säga att man sår på hälleberget, men icke på kisel och flinta: ordet locka var, sade han, ett hundord, som icke borde begagnas i en predikan. Av teologer funnos emellertid tvenne slag, man kunde kalla dem i ena klassen sökande, emedan de sökte sanningen, männen av andra klassen kallas ortodoxer, vilket skulle betyda renläriga; men vi nödgas behålla ordet ortodox, med den belysning, att ortodoxerna i Judiska församlingen korsfäste Kristus, ortodoxer voro inkvissionens fäder, ortodoxer voro de präster, som under Karl XI:s tid beredde de s. k. trollpackorna till döden o. s. v. Bland de sökande och upplysande teologerna utmärkte sig Prof. sedermera Biskopen Sv. Lundblad, för den större delen av studenterna genom sina förträffliga föreläsningar över Wöldiekes Compendium Theologiæ. Kärleken till mannen ökades genom hans värdiga sätt, att giva heder och rättvisa åt mången ädel man, som de ortodoxa bränmärkt med namnet kättare. Underligt var, att den vördade mannen fick förbliva så pass oantastad, som han var, än underligare att han en gång blev Biskop: men så dröjde utnämningen också. Det fanns nämligen utom akademien en ortodox, som ägde stor makt. Från denna utgick den märkvärdiga aktionen mot Prof. Geijer (1821?). Han hade i en not uti sin bok, kallad Thorild eller Filosofisk och tillika Ofilosofisk Bekännelse, råkat att tala om treenigheten på ett sätt, som icke helt och hållet överensstämde med Athanasii symbolum. Emellertid yttrade Geijer för den oroligt väntande studentförsamlingen, så snart Juryn förkunat sin dom: idag har en fri svensk man blivit frikänd av en svensk jury. Man uraktlät icke att förklara honom sin tacksamhet för det han lossat på tankefriheten en boja, vilken väl aldrig mera skulle kunna hopsmidas. Vid fröjdefesten på aftonen runno för honom många kär-

lekens tårar. Man vann således icke huvudsaken, men man hade lyckats att oroa och i tvetydig dager framställa för land och konung en akademisk lärare, och man hade haft det nöjet att i Stockholms hamnar höra okunniga och vilseledda gummor yttra, att i Upsala fanns en professor, som förnekade vår Herre och nu skulle brännas. — Svenska kyrkan hade fått en lämpligare handbok. En Katekes, redigerad av Ärkebiskop Lindblom som, enligt vad man påstår, biträddes av Dr. Ödman, hade utkommit. Man hörde i dessa tider underbart ljuva toner från trenne sångare, Choraeus, Franzén och Wallin. Den senare upphängde sin tonrika lyra, för att gripa uti Davids strängospel, därunder han sjöng: Upp psaltare och harpa, Upp kraftens ord du andens svärd! Så fingo vi vår nu antagna Psalmbok, »ty Spegels språk föråldrats hade, och orden fattades i fädernas koral». När orden voro givna kunde man också säga att koral fattades till sången av den »höge Wallin» om vilken en av hans episkopala kamrater sade: hur vi häckla, klandra, Han är en psalmbok högre än vi andra». Den i många hänseenden hos oss älskade, vördade och som tonsättare förtjänstfulle Kapellmästare Haeffner, prisad av dem som vörda förtjänsten, smädad av andra, har skänkt oss den koral vi nu äga.

Sådana hava hos oss den s. k. högre bildningens elementer och öden varit. Men varken denna högre bildning eller folkets bildning ägde det verkliga på människokärlek grundade värde, som utgör samhällets ära och trygghet, ty svenskarna vanhedrade sig alltför mycket genom de bekanta marknadslagsmålen, krigen mellan den studerande ungdomen å ena sidan samt gesäller, lärogossar och drängar å den andra, samt genom verkstadsagan inom hantverkerierna och poenalismen inom den till medborgarnas bildning helgade boningen. Det är ej länge sedan man hörde omtalas, att studenter och gesäller slagits med varandra. Skulle icke denna tid nu kunna få förmodas vara förbi, så att vi finge anse oss hava inträtt i det stadiet, där den sanna människokärleken närmar det ena hjärtat till det andra utan hinder av klassifikation och andra yttre villkor? Härför må vi åtminstone strida; ty utan strid går saken ännu icke riktigt fram. Det har anmärkts, att en mängd kämpar kvarstå från bärsärkstiden, de där av sagt sig, att med ord hylla nävrätten; men resultatet av de forna intrycken kvarstå, därför hysa sådana män ännu avsky för folkklassernas närmande

till varandra och om ett sådant närmande ej kan förekommas vilja dessa män själva vara med för att pålägga en tygel, den de troget hålla uti. Så uppstå strider mot välgörande idéer och i striden mot idéerna inblandas personligheter, vilka man söker undanröja. Dröja vi under erkännande av sanningen härav med vår uppmärksamhet vid de flesta ovan omnämnda personer, som sökt främja det sanna, sköna och allmänt gagneliga, så skola vi finna, att få av dem varit fritagna från lidanden, vilka blivit dem utifrån tillfogade. Det hörer ju ock till saken, att den, som utträtt något gott skall vara nedtryckt av motgångar och lidanden eller vad man kallar olyckor. Få äro, såsom Ärkebiskop Wallin var, betryggade i avseende på denna världens goda, men så var ock hätskheten emot honom ganska stor. Man erinre sig en och annan tidnings rop, ehuru det offentliga klandret ej är alltid det värsta. Den enskilda bitterheten och den lömska förföljelsen äro mera prövande. Också hade man många stora egenskaper och goda gärningar, att avundas Wallin. Många, vilka beundra honom, som skriftställare och psalmist, känna sannolikt ej hans vidsträckta verksamhet vid fattigvården, uppfostran, utvecklingen av de kommunala idéerna och ordningsvården. Mästare i att bedöma såväl lasten och statens sjukdomar, som den enskilde mannens misstag, kom han ofta med räddningsmedlet, där man trodde, att bannstrålen skulle slå ner. Med övad hand frånskiljde han det onda och behöll det renade guld, eller då detta icke lät sig göra, åsåg han lugnt sjukdomen och sökte leda den till hälsosam brytning. Så förhöll han sig i flera fall, där mången av hans ämbetsbröder sannolikt skulle hava försökt att med helig besvärjelseformel mana en ond ande eller gått sin väg med gudligt förakt. Segrande och vördad — ty det goda segrar stundom — gick han i sista stunden med frid, sina plikter till mötes och då han med döden i hjärtat lämnade sitt jordiska hem, som han aldrig skulle återse, gjordes uppmärksam på sin sjuka, vådlig vordna belägenhet, svarade han: nå än sen då? liksom förebrående, att han kunde misstänkas för så ringa bekantskap med döden, att denne skulle kunna anses överraska honom. Visst är ock, att om han levat, så skulle han hava fagnat sig över realiseringen av Bildningscirkelns idé. Om emellertid några, av missförstånd eller andra orsaker, tro sig böra motverka Bildningscirkelns grundidé och därvid

taga sig anledning att inblanda min personlighet, får jag till slutlikvid mellan mig och dem anmoda Dödens Ängel av den sist omtalde, fräjdade mannen, att här upprepa några ord:

I Adams barn, som av jorden födens,
och vänden åter till jorden om,
I ären mine, I ären dödens,
allt sedan synden i världen kom.

Jag står i öster
och når till väster,
och tusen röster
I tidens gäster!
jag bär till eder med Herrens ord
från luft och lågor och hav och jord.

Jag sveper vingen om nordanstormen
och rullar dynande våg mot strand.
Av statssystemer jag krossar formen
och vrider viggan ur dundrarns hand.

Som nattens väkter
jag sekler jagar;
och människosläkter
och verk och dagar
som böljor välva sig för min fot
tills sista böljan där lagt sitt knot.

Min hand blott vinkar och jorden sopas:
allt levande till det rummet far,
där intet öra hör namnet ropas
och ingen tunga sig rör till svar.

Min fot lustvandrar —
och stjalper troner
och Alexandrar,
Napoleoner
de herrar fordne i höga loft
de äro vordne en handfull stoft.

Ej ovan jord är en borg belägen
som eder tryggar, I vandringsmän! — —

I ären komne, I skolen gånga,
I haven här icke hem och hus,
I skolen bo i den staden trånga
där sol och måne ej tända ljus. — —

Ty skatten akta
som Gud dig sänder,
den halkar sakta
ur dina händer,
och ses ej åter av dig, förrän
du svara skall, hur du vårdat den.

Folkets bildning.

Uppfostran är naturligtvis roten till all bildning. Den börjar med den moderliga vården och kan anses fortgå livet igenom; ty under hela vår levnad möter oss varje dag med nya erfarenheter. Om vi också icke alltid kunna för ålderdom och skröplighet uppfatta och i minnet bevara nya kunskaper, så ligger det dock inom möjlighetens område, att förädla den själsförmåga, som kallas vilja. Det älskvärdaste hos ålderdomen består just i en god och kärleksrik vilja, vilken alltid vinner tillgivenhet och vördnad, när övriga själsförmögenheter svika. Man må alltså icke anse uppfostran avslutad med nattvardsgången och inträdet i myndighetstillståndet eller erhållandet av det borgerliga eller akademiska mästarbrevet. Den börjar nu som allvarsammast, emedan kunskapsmålet just nu måste tjänstgöra vid handlingen. Men liksom den moderliga uppfostran i allmänhet är grundämnet, som utvecklar och bildar den enskilda människan, så är ock allmogens bildning stödjepunkten för bildningen hos medborgaren såsom deltagare i samhällets bestyr. Närmast denna är borgarens bildning. Båda avse större delen av folket; den akademiska även som ämbetsmannabildningen åsyftar statens högre behov. Tacksamt erkännande det höga värdet av de stora värv, som för mänsklighetens båtnad högsinnade regenter och trogna väktare på Sions murar utfört, ofta under det de själva förblött, kan man dock ej neka, att man stundom gjort allt, att förhindra folket att komma till självmedvetande och frihet. Man har ej försmått att använda konstens, maktens och religionens medel, att hindra dess självständighet likasom man oavlåtligt belägger den kinesiska flickans fot med tvångsmedel för att göra foten oanvändbar. Av ömhet för samhällets lugn har man ankla-

gat, dömt och undanröjt den oskyldige. Man har inom inkquisitionens murar låtit honom undergå de gruvligaste plågor eller har man kastat honom för tigrar eller i den heliga nattvarden förgiftat honom med antimonbägaren eller låtit honom långsamt förtvina inom bastillens murar. Allt sedan menigheten upphörde att vara allt, och dess hövding en ur hennes sköte utgången person, bildade sig en mellanklass, eller flera, mellan denna menighet och samhällets överhuvud, vilken mellanlänk, angelägen om delaktighet i Majestätets glans, utmärkt sig genom uppmärksamhet på allmogens rörelser. Såg man i djupet hos densamma en kraft utveckla sig på fri hand, strax fann man, att den borde motas: då man ej vågade krossa, vanställde man: man utpekade personen såsom furstehatare, orostiftare eller trollkarl. För själva saken utverkade man i värsta fall ett stöd, men man band en vedja mellan detta och den unga telningen, för att kunna böja den så att den passade till de möbler, man ville använda den till. Ryckt ur allmänhetens vådliga jordmån saknade den nyfunna växten icke vårdande krafter. Själva ålderdomen sänkte sina, förut böjda skuldror under oket, för att framskaffa medel till dess förfriskning. Man ville göra allt, blott icke låta honom fuktas av morgondaggen, uppfriskas av regnet, omedelbarligen träffas av solens strålar eller smekas av naturens friska vindar, för att uti dem emottaga hennes moderskyss. Men välsinnade regenter taga likväl, dels genom menighetens ombud, dels genom personlig beröring, underrättelsen ur första handen, och bliva således mindre beroende av felaktiga uppgifter. Men varför anlitas då denna opåkallade, ömma omsorg, denna kvävande verksamhet? Den måste bero av någon viktig orsak, emedan det strider emot människans natur, godmodighet och böjelse för lugn, att så förfara, utan att hon därtill ansåg sig tvingad. Verkliga bevekelsegrunderna äro falskt begrepp om företräde och rättighet därtill, egen nytta och fruktan för utbrott hos en harmsen, oförnuftig och rå människomassa. Nå väl. Härav synes påtagligen, vad som är att göra, och att någonting bör göras snart och med allvar därom övertyga oss allt för många tidens tecken. Dagliga erfarenheter visar på grovheten i uttryck, fasan i ederna, den djuriska hemskheten uti åtbörd och later hos en åt självsvåld, andligt elände och lekamlig nöd överlämnad, i oseder och brott försjunkna del av folkmassan, och på en

ytterligare, av egenkärlek, ilska och hämndlystnad stegrad vildhet hos ett fruktansvärt antal personer bland de klasser, som bära vackra kläder och skicka sig i nödfall inför lagen. Men vådligare än den, av förnuftet oberoende, vilda styrkan, äro de av fåvitskhet eller agg, illvilja och beräkning uppkomna läror, vilkas anhängare söka insteg genom att smickra, reta och vilseleda, som låta all styrelse, oberoende av de styrandes eget samvete, grunda sig på folkgunst, vilken de själva med fyndighet uppfånga, för att komma till välde. Då förhållandena äro sådana på den ringa del av jorden, där grunddragen till bildning redan kunna spåras, så är att befara, det våra lovtal över bildningens seger och barbariets, eller den vilda råhetens, tillbakaträdande, mera passa till skaldekonsten än till den historiska sanningen. I själva Europa finnas åtminstone två olika, skarpt skilda folkklasser, hos vilka lynnet, sympatierna och hyfsningen äro ganska olika, och då styrkan ligger just där, varest hyfsningen är som minst, och då så många rå jäsningsämnen finnas, där hyfsningen anses vara störst, så finner man, att världens lugn genom bildningens inflytelse, ingalunda ännu är betryggat. Skildringarna från krigens tummelplats likna, om ej överträffa, vad grymheten angår, förhållandet årtusenden tillbaka. Erik den helige påtvingade, under påvlig helgelse, med eld och svärd innevånarna på andra sidan Östersjön bildningsfrön av den art att ovisst är, om det ej varit hälsosammare, att invänta ett med mindre blod färgat utsäde. Nu skall det sannolikt befinnas ovärdigt, att på detta sätt sprida upplysning och vinna helighet. Än mindre skall det låta sig göra att genom febersånger och ordsvall bereda bildningen seger och vinna överlägsenhet, ty hänförelsen, entusiasmen, är en lika otrogen som ovis bundsförvant i sanningens tjänst. För var och en som nitälskar för människosläktets gemensamma, heliga sak, måste det alltså bliva en plikt att råda till ett värdigare och ändamålsenligare förfarande.

Utplåna råheten och uppdrag herradömet över jorden åt sunda förnuftet!

Hur skall råheten utplånas? Genom uppfostran och bildning. Genom dessa medel allena kan människosläktets gemensamma utveckling betryggas och främjas till allt högre fullkomlighet, för att bliva en skön och värdig avbild av den högsta ordningens urbild, allt under åtnjutande av den sällhet, vartill skaparen ämnat sina ädlaste varelser på jor-

den. Denna åsikt tydligt och redligt uttalad, kan ej gärna av de sansade missförstås än mindre sakna upplysta anhängare, som nitälska för mänsklighetens sanna bästa och samhällsordningen, vilken ej rätt väl hädanefter kan upprätthållas med samvetstväng och vapenstyrka. Också ser man att andliga och världsliga furstar och mänsklighetens ädle i allmänhet räcka över förtryckarnas huvud sin hand åt folket, att de förra gemensamt med detta ingå förbund, att såsom ledare och lärare stå och falla för mänsklighetens gemensamma sak. Ett sådant åtagande är icke alltid, även med redlig vilja, utförbart, än mindre är det lätt, ty folket är än i dag ovisst, och därför besvärligt och knorrigt, dansar gärna kring sina lustars guldkalv, och skulle i hänförelse mången gång gärna sönderslå vishetens tavlor. Högsta belöningen för folkets och upplysningens vänner består också uti, att hava, efter övertygelse, handlat rätt och enligt kallesse. En annan, icke mindre dyrbar fördel består däruti, att vi själva inhämta kunskapsarter, då vi undervisa andra — docendo descimus — och det är en lycklig omständighet, att man kan vinna undervisning just i den krets, med vilken man står i samverkan. Beröringen med den rike, den fattige, sjuklingen, dåren och brottslingen riktar oss med vidgade åsikter över äganderätten, naturens lagar, människans begär, böjelser och drifter och över samhällslagarnas förhållanden i alla dessa hänseenden. Denna åsikt, som varken har förmanen av att vara profetia eller ny, synes tvärtom vara ganska enkel, mycket gammal och den allmännast rådande hos de tänkande; men har därför icke mängden för sig, varken ibland de så kallade högre eller lägre klasserna. Människosläktet är i allmänhet ännu på ett omätligt avstånd avlägset från denna sanning och skall väl, under sina bemödanden att nalkas henne, dels vilseledas, dels tidtals föras längre bort ifrån henne, så länge som släktet icke är medvetet av beskaffenheten hos människans andliga natur, och således befinner sig i saknad av förmåga, att taga sig till vara för faran. Det är nämligen förnuftet, som med stöd av förståndet i förening med sinnenas rätta bruk, bör upplysa och leda begär och känslor, ty annars händer, att viljan förlorar den sanna friheten och övergår i självsvåld, så att begärens, böjelserna, drifterna, tycken, infall, okynnen och lidelserna släppas lösa — och lössläppta, hava de i förening med den djuriska kraften, härjat länder, krossat välden och utrotat hela

slakten på jorden. När nu kunskapsförmågan, som innefattar förnuft, förstånd och sinnesförmögenheterna, senare mognar än känslö- och begärelseförmågan, men det oaktat ej lämnas i fred, att ens på naturlig väg utveckla sig, och man dessutom begagnar de gudomligaste gåvorna, såsom vältaligheten och skaldekonsten, att hetsa de andra själsförmögenheterna emot förnuftet och således emot den gudomliga styrelsens ledning, så är det tydligt att människorna ännu icke skönja sanningens förlovade land. Människosläktets största gisslare hava lyckats att från tronen och altaren undertrycka förnuftet genom att stegra lidelserna, upptända hatet och förbannelsen, varigenom de förmått folkmassorna att, onaturligare än vilddjuren, kasta sig med raseri över sitt eget släkte. Sedan tusende och åter andra tusende blivit slaktade, vågade man vända sig till den eviga kärlekens altare med tackoffer under segersången, utan att varsebliva missljuden av de fallnas jämmerrop, mödrars klagotoner och oskyldiga barns kvidande. Tänker man sig våra brottslingar i och utom fångelserna, alla i armod och förnedring sjunkna skaror, och fråga vi dem, som dela ansvar för förnedringstillståndet, om de tro sig vara välkomna inför Guds ansikte i detta sällskap, där likväl varje medlem utgick med Guds insegel på sitt anlete, ehuru detta insegel blivit utplånat under ansvariga ledare, manne icke dessa skola erkänna, att det är bättre, att nalkas Gud i ett allmänligt, av förnuft ordnat förbund, där varje medlem är kommen till fullt medvetande samt blivit genomträngd av kärlek just därför, att han i förnuftets dager lärt känna sina plikter och vikten av dem. Då nu här talas om bildning och redan antytt är, att själen eller medvetandet erbjuder flera olika bildningsfält så vore det i sin ordning att giva ett fullständigt begrepp om dessa fältens beskaffenhet, men detta skulle föra oss djupare in i vissa vetenskaper än utrymmet medgiver. Här lämnas alltså ett anspråkslöst försök att fästa uppmärksamheten på människans andliga förmögenheter.

Människans högre väsen kallas själ i förhållande till kroppen, ande i förhållande till materien, det kallas ock medvetande. Man indelar vanligen själens förmögenheter i trenne, nämligen: 1, begärelseförmågan, 2, känslöförmågan, 3, föreställningsförmågan. Begärelseförmågan är den själens verksamhet, varigenom hon bildar föreställningar med hänsyn därtill, att föremålet skall rätta sig efter föreställ-

ningen och innebär således ett bemödande att bringa allt utom mig i överensstämmelse med mina begär. Begär är en av överläggning ledd drift, vilken senare är ett uttryck av en inre grund för verksamhet. När en mäktig ande såsom ordnare av samhälle uppträder, så lämnar han för samtid och framtid djupa spår efter sin verksamhet, som ock kallas praktisk förmåga, emedan hon närmast avser handling och bestämmer valet av vad som skall göras. Förmågan att så välja kallas vilja, som är det högsta hos begärelseförmågan. De lägre begären avse dels kroppen, dels själen. De förra äro begär efter kroppslig njutning. De lägre andliga begären äro frihetsbegär, stolthet, äregirighet, härsklustnad, böjelse för vissa personer o. s. v. Känslöförmågan är hos medvetandet uppfattningen av vårt eget tillstånd, så att vi därigenom sysselsätta oss helt och hållet med oss själva. Denna är i oföredlat skick självskhetens förrådskammare. Hit höra entusiasmen, svärmeriet, passionerna, affekterna och yttringar av lynnet o. s. v. Föreställnings- eller kunskapsförmågan är själens förmåga att bilda föreställningar med den bestämning att de skola rätta sig efter föremålet eller åsikten efter det, varmed föreställningsförmågan är sysselsatt, kallas ock teoretisk förmåga och innefattar tankeförmåga och sinnlighet. Inbillningskraften bildar övergången från sinnlighet till tankeförmågan. Sinnlighet eller förmågan av åskådningar är kunskapsförmågans lägsta yttring. Åskådningar äro materialerna till kunskapsförmågans bearbetning. Portarna, genom vilka åskådningar överbringas till själens högsta verksamhet, sedan de blivit i minnet upptagna, av förståndet bearbetade, äro sinnena, det yttre och inre. Det yttre sinnet består av vitsinne och organsinne. Vitsinne, livssinne, livskänsl, kallas så, emedan varseblivningen av liv i hela vår kropp och i alla dess, med nerver försedda delar bemedlas genom detta sinne, som således lämnar själen föreställning om sin kropp såsom sin, samt om sin kropps och sina organers växlande tillstånd. Sålunda får själen underrättelse om sin kropps friska eller sjuka tillstånd o. s. v. Organsinne kallas så, emedan det förutsätter åtskilliga redskap, organer, hos kroppen, såsom ögat med synnerven för synen o. s. v. Synen, hörseln, lukten, smaken, känslan äro således de bekanta härlderna, som giva själen budskap om den yttre världen. Nerverna äro ledare för intrycket, som överbringas hjärnan, varigenom själen förnimmer detsamma. Förståndet prövar in-

trycket och förnimmelsen på åtskilligt sätt såsom att det ena sinnets utsago jämföres med underrättelsen genom ett annat, en ny erfarenhet med en äldre o. s. v. Genom de yttre sinnena sysselsättes kunskapsförmågan i rummet. Inre sinnet, innefattar medvetande av mina egna föreställningar, känslor och begär och avser således uppfattningen av mitt eget jags olika tillstånd i tiden, och kan därför kallas tidssinne. Inbillningskraften är förmågan av individuella föreställningar utan att föremålet är för varseblivningen närvarande, dock måste det åtminstone till var och en av sina delar fallit inom den sinnliga varselblivningens område. Vid föreställningen t. ex. av en sphinx måste man hava sett de särskilda kroppsdelarna, fast ej så sammanfogade. I förening med inbillningskraften stå minnet och erinringen. På inbillningens vingar lyfter sig skalden och konstnären, då han skapar sina odödliga idealer, söker samljud och missljud i himlar och avgrunder, som han själv diktat o. s. v. Från sinnligheten hämtar han materialier, från tankeförmågan lånar han medlen, att sammanbinda dem och sättet att gå tillväga har han lärt av — Gud! Tankeförmågan är själens förmåga att av enskilda föreställningar eller åskådningar bilda allmänna föreställningar samt använda och sammanbinda dessa till högre och allmän kunskap och förutsätter förstånd i inskränkt bemärkelse, omdömesförmåga och slutkonst. Förstånd är då förmågan att genom avsondring bilda av åskådningar begrepp. Om jag t. ex. jämför flera träd med varandra, finner man att de komma överens däruti, att de hava blad, stam och rötter, men att de äro olika däruti, att bladen icke hava samma skapnad och färg o. s. v. Samlar jag nu alla kännemärken, varuti de överenskomma, undan dem, varuti de icke komma överens, så uppstår genom sammanläggning av alla gemensamma kännemärkena begreppet träd. Omdömesförmågan är förmågan att sammanbinda begrepp sinsemellan, vilket kallas, att bilda omdöme t. ex. rosen är vacker. Slutkonst är förmågan att ur sanningen eller falskheten av ett omdöme finna sanningen eller falskheten av ett annat, t. ex. alla människor äro dödliga, Cajus är en människa, därför är han dödlig. Påståendet, att ingen människa är lärd, upphäves genom den sanningen, att några äro lärda. Om man härvid ur sanningen eller falskheten av ett givet omdöme härleder sanningen eller falskheten av ett annat, så kallas slutledningen omedelbar, t. ex. alla

människor äro dödliga, därför äro några människor dödliga. Men om man ur sanningen eller falskheten av ett annat härleder ett tredje omdöme, så kallas slutledningen medelbar; t. ex. alla människor äro dödliga, Cajus är en människa, alltså är Cajus dödlig. Förstånd i vidsträckt bemärkelse är tankeförmågan själv i utövningen av dessa sina trenne verksamheter, att nämligen i överensstämmelse med tankelagarna, bilda av åskådningarna begrepp, av begreppen omdömen, av omdömena slutledningar eller slutsatser. Förståndet förutsätter den sinnliga erfarenheten, för vilken nerverna äro ledare ifrån sinnevärlden till hjärnan, som meddelar själen föreställningar; ty av alla organer är hjärnan det enda, hos vilket själsprincipen eller, som han ock kallas, den psykiska principen är frigjord. Hos detta organ allena vaknar medvetandet genom föreställningar, känslor och begär. Den som åstundar genomgå beviset härför hänvisas till Johannes Müllers fysiologi. Förnuftet är själens förmåga av översinnliga kunskaper eller av idéer, det vill säga föreställningar, som, ehuru reella, likväl icke hava ett motsvarande föremål i den sinnliga erfarenheten. Dessa idéer äro av fyra slag och angå åsikter, (teori), handling, (det praktiska) samt det sköna och det religiösa. Plato ansåg filosofien, vishetsläran, i sin renaste form, för en sådan förnuftskunskap eller ideell sanning, emedan den var sysselsatt med det oföränderliga, således med det eviga och mest gudomliga, av all växling oberoende, det absoluta och således även oberoende av all sinnlighet. Det ideella i handlingen eller det praktiska hos människan avser fullkomlig dygd och fullkomlig lyckalighet. Det inom konsten eller moralen mest fulländade sköna, som vår föreställning kan skapa är skönhetens ideal, eller den högsta moraliska fullkomlighet. Det högsta religiösa ideal är Gud. — Förnuftet är alltså det högsta uttryck av Gud själv, med vilket han adlat människans själ, så att hon likom riktar ett öga åt sinnevärlden, det föränderliga, det andra åt det översinnliga och oföränderliga, varifrån hon hämtar urbilderna för de högsta skapelserna, som på jorden kunna kallas människoverk. Men även i lägre sfärer finna vi att medvetandet icke allestädes är beroende av sinnlig erfarenhet. Men medvetandet eller frigörelsen av själsprincipen erkännes, där varest en bestämd vilja uppenbarar sig. Vi veta icke om själsprincipen slumrar hos plantan, där livsprincipen är uppenbar vorden, lika litet, som vi veta om livsprincipen

slumrar hos den s. k. oorganiska eller döda världen. Föreningarna uti denna del av naturen ske åtminstone efter vissa orubbliga lagar t. ex. frändskapslagarna. Hos djuret framträder själsprincipen, om ock hos somliga arter i ganska dunkel form. Vände vi oss här till de lägsta yttringarna av medvetande, så finna vi, att de icke alltid äro följder av sinnlig erfarenhet. Ej blott människans foster utan även det blinda ynglet söker genast modersmjölken. Drifterna, instinkterna hänvisa hos djuret på färdigheter, som hos människan upptäckes senare eller vinnas endast långsamt på erfarenhetens väg. Människornas böjelser eller motvilja mot varandra, antipati och sympati låta icke förklara sig ur erfarenheten, icke heller aningar och dylika förhållanden, som uppfattade ur en falsk synpunkt härlett till svärmeri, övertro och bigotteri.

När nu föreställnings- eller kunskapsförmågan med förnuftet och förståndet leder alla de övriga själsförmögenheterna, så odlas viljan till en verkligt fri vilja, som åstadkommer, att människan med vördnad för försynen underkastar sig den världsordning, vars högsta ändamål hon finner sig allt för inskränkt till att bedöma. När hon själv eller den övriga levande naturen lider, så bekymras hon väl, men förtvivlar icke även, när hon ser att hon själv skall krossas eller, att hon i varje steg nödsakas krossa tusentals varelsor eller då hon i vattendrycken slukar en hel värld; ty hon vet, att sådant sker efter orubbliga lagar, för vilka det enskilda måste vika. Ändamålsenligheten med denna nödvändighet kan hon icke betvivla, ty hon erkänner, att detta tvivel strider emot en hos henne inneboende nödvändighet att erkänna tillvaron av en fullkomlighet, till vilken hennes egen föreställning endast ofullständigt och aningsvis kunnat höja sig. På detta sätt närmar sig människans vilja till Guds vilja, livas av sanningens, skönhetens och dygdens idealer, sinnligheten förädlas och även det förgängliga vårdas, så att själ och kropp harmoniskt utvecklade, föras till sitt mål, allt under förnuftets lugna ledning. Under sådana åsikter förbliver Gud som han är, den allsmäktige och utan medtävlare: vad vi finna vara ont och tyckes inskränka Guds allmakt står såsom sådant i förhållande till vår oförmåga, att överskåda det hela. Det är icke emot, men det är över vårt förnuft, likasom mycket annat är det. Jämförelse med andra förhållanden kommer oss här till

hjälp. Vi erkänna icke något väsentligt i mörkret eller källden: vi ställa det väl i motsats till ljuset och värmen; men göra så endast i förhållande till vår egen inskränkthet. Under förnuftets ledning erfar vi överallt ljus, lugn och lycksalighet i förening med den allmänliga kärleken, vars valspråk är: Er vårt famntag myriader! Helt annorlunda blir förhållandet om själsförmögenheterna träda i verksamhet oberoende av denna gudomliga ledning. På begärelsernas av stormar upprörda ocean sönderslites människan, emedan hennes vilja förlorat sitt fäste, hennes frihet har övergått i självbestämning, som åstadkommer oreda, brott och vansinnighet, samvetet överröstas och inom känslan uppträder antipatien eller motvilja med full styrka och söndersliter alla föreningsband. Man uppmanar till krig i korsets och frihetens namn, man lyckas ofta att med tomma, vittljudande, smickrande ord elda passionerna, stegra de djuriska drifterna och sätta svärmeriet i full fart: sinnligheten saknar tygel och själva vetenskapens blomma duvnar till en kall förståndslära, visserligen skarpsinnig till förmån för den högsta egennytta och i stånd att uppamma sådana lärjungar som Aristotelis discipel, Alexander, som kunde erövra världsdelar, nedhugga härar, och hylla, ej av upplyst religionsfrihet utan av likgiltighet och vinningslystnad, vilken religion som helst, endast den härsklystne segrarens avsikter främjas, men denna lära saknar den gudomliga kärlekens sol. Till kunskapsförmågans högre natur fordras något av Platons idéer, vilka han ansåg givna genom själens natur; ty sade han, det gudomliga förnuftet måste i sig innehålla en föreställning om fullkomlighet eller om en evig urbild för allt sant, allt moraliskt fullkomligt och allt skönt. Dessa i det gudomliga förnuftet liggande urbilder kallade Plato idéer; en skapelse sammansatt av sådana idéer eller urbilder kallas ideal. Efter en urbild, som föreställer t. ex. ros bildar Gud alla andra exemplar av rosor i den synliga världen, men aldrig så fullkomliga, som själva urbilden. På samma sätt bildas sinnevärlden. I likhet med sin store mästare, kristendomens värdiga föregångare, Sokrates, fann han, att själen, såsom av gudomligt ursprung, var odödlig och ägde sin tillvaro före, under och efter föreningen med kroppen, på samma sätt som solstrålen innan den insläpptes i rummet, under det den lyste därstädes och sedan den blivit utestängd. Hos förnuftet förenas i medvetandet den översinnliga och den sinnliga kunskapen och på

detta sätt helgas den senare. Man finner således att förnuftet är hos människans själsförmögenheter det högsta och att såväl förståndet som sinnligheten, den lättörda inbillningskraften jämte känslö- och begärelseförmågan böra stå under ledning av förnuftet under vilket alla själsförmögenheter kunna i harmonisk förening utveckla sig. Det blir således tydligt, att varje försök till bildning måste utgå från bemödande att upplysa förnuftet och rikta kunskapsförmågan för att kunna höja alla de övriga själens rika gåvor till en med dem åsyftad fullkomlighet. Detta har gått långsamt och på århundraden ofta med knappt märkbara steg. Där förnuftet erhöi en gnista av ljus uppträdde ofta fåkunnigheten eller slugheten och med en ocean av känslösvall bortsköljde den eld, som upptändes till upplysning. Förvirring och svindel tröda då i stället för sans, sanningen bortblandas och blir utan bekännare.

För att fatta en stödjepunkt för betraktelsen över folkets bildning torde man med skäl böra vända uppmärksamheten på allmogens uppfostran vid inträdet av detta århundrade, sådan den befann sig hos de medellösa och mindre bemedlade. De förmögna och rika hade då som alltid särskilda tillgångar. Tidigt satte den hulda modern i handen på oss en abc-bok, vars yttre på intet vis hänförde skönhetssinnet. Snart övergick man på allvar till Mosis lärobud, som ligga så högt över barnasinnets fattning och avse människans handling i ett redan ordnat samhälle. Lyckligare var barnet, att alls icke, än att till hälften förstå lärosatser, vilkas rätta betydelse, vikt och värde först kan fattas, när barnet blivit utbildat till yngling eller jungfru, då i det klappande hjärtat vakna böjelser, som behöva gudomlig vård och låta deras innehavare förnimma, att de äro länkar i livets oändliga kedja. När barnet kunde katekesläxan var det snällt; men att medhinna denna mellan bestyren med yngre syskon, husliga åligganden, göromålen på åker, äng och logen eller i skogen var ej lätt. Drev hågen till något därutöver, hemskaffades icke utan svårigheter så väl i avseende på tillgångar, som avstånd något papper och »bläcksubstans». Med denna skatt uppsöktes i något hörn av bygden en skrivkunnig man, vilken föreskrev med svenska bokstäver; med sådana skrevos landets domar. Den livliga brevväxlingen mellan den i fälttjänst indragne nummerkarlen och hans hemmarande befordrade mycket skrivkunnigheten och skapade

en egen art av hjärtlig vitterhet. Romantiskt skön framträdde sagan med vinteraftonens dunkel vid den språkande brasan och blev alltmera hemlighetsfull och rik på aningar i den mån som askan drog sig om natten kolnande över glöden. Necken, strömkarlen och havsfrun o. s. v. kände man. Tomtegubben med sin fladdrande lykta såg man. Påvedömet hade läst förbannelsen över Nordens andar, därför voro de icke mera goda naturkrafter. Enligt Svebilii katekes uppräknades bland djävulens verktyg trollpackor, lövjeskor, skogsrå, sjörå och tomtegubbar. Jämte abc-boken och katekesen fanns i huset vanligen en psalmbok, bibeln icke alltid, — någon gång »Sions Sånger». Bland roliga böcker träffades stundom Jäppe på Berget, Lunkestuss o. s. v. Med de sköna konsterna var det ofta illa beställt. Vål hade sången stundom sett mästerskap uti folkvisan till vars hänförande toner skogens, bergens och lundens eko svarade, men stundom fanns i ett pastorat med 3—4 kyrkor icke ett enda orgelverk, men med säkerhet fick man se i varje Guds hus ett med raska färger uppdraget helvete med djävlar, kittlar o. s. v. I lekstugan var violinen nöjets ledare. Vid kron-bröllop kunde man få göra bekantskap med trumpet, klarinett och den icke ledsamma habojan. Rörande målarekonsten, så spriddes Direktör Lundströms i Jönköping odödliga alster kring hela landet genom visegubbar och siare. Det var xylografi (träsnitt) med färgläggning: grundfärgen var rödkrita och ämnet för konstnären t. ex. en väderkvarn, uti vilken gamla käringar nedstörtade sig, ommaldes och utkommo i femtonårig, blomstrande ungdom. Det alltför tröttande arbetet medgiver icke att i lugn njuta av naturens skönhet, men på kropp och själ verka dock välgörande de friska vindarna, den klara källans vatten, nödvändigheten att fortskaffa sig över bäckar, floder, älvar, kärr, sjöar och berg o. s. v. Den nära bekantskapen med faran och nödvändigheten att reda sig belönar lantmannens barn med en hög grad av rådhighet. I avseende på skapelsen följdes Moses efter bokstaven. Jordan föreställde man sig platt och stillastående. Omkring henne rörde sig himlavalvet. Med skaldiskt sköna benämningar tillkännagav man somligstädes i dagligt tal himlakropparnas synbara rörelser, såsom solen rinner upp: det var solens uppgång; solen gladde sig: solen gick ner: en erinring om den klassiska åsikten av solens förhållande till havet (oceanos). — Sådan var uppfostran, sådan bildningsämnen. Vad som i

övrigt kunde tillkomma vid nattvardsberedningen berodde på församlingslärarnas kunskapsmått, vilja och förmåga. I största förbindelse stod allmogen till det så kallade lägre prästerskapet, som med biets arbetsförmåga ofta förenade klassisk underbyggnad, understödd av en lycklig förmåga att lära andra. Om en högre vetenskaplig bildning hos allmogens präster icke var allmän, så hörde åtminstone läseriet till undantagen. Efter nattvardsgången och efter inträdet i myndiga åren gick dannemannen, att bekläda de honom tillkommande kall: att vara ålderman i byn, kyrkvård, fjärdingsman, nämndeman, riksdagsman och bankofullmäktig. Som riksdagsman har svenska bonden, ehuru stundom dragen bakom ljuset, likväl uppträtt med den utmärkelse, som av historien är känd. Därigenom har allmogen tillkämpat sig en folkskola. Oaktat denna njugghet på bildningsmedel och ehuru en högadel hade i Sverige från urålder förbehållit sig de högsta äreställena, hava dock från den friska allmogen utgått många stora män till rikets högsta ämbeten, biskops- och lärostolar. Framför allt har borgareståndet rekryterats ur lantmannens leder. Landsgossen, uppfostrad så, som ovan säges, inträdde i tjänst hos mästare, måhända i en småstad. Man förhörde i innanläsning och om man kunde morgon- och aftonbönerna utantill o. s. v. Men i stället att arbeta på verkstaden tillsades den yngste lärlingen att sätta för oxarna och köra i skogen eller åkern under erinran, att nykomlingen nog på sista året hunne lära sig att göra sitt gesällstycke: och då man äntligen kom till arbetet erfor man det obehag, att mästaren förhelligade det lilla han själv kunde, såsom nödvändigt för arbetets fulländning. Detta förbehöll han söner eller släktingar, i yrket indragne. Men om det nu även allmänligen tillgick mera redbart, så är ofta brådskan stor, särdeles på de större verkstäderna, synnerligast om söndagarna, för att kunna hålla arbetet färdigt till kundernas aftonnöjen. Gossen var nog förlägen för läsestunder under nattvardsberedningen. Således kunde det hända, att lärgossen, efter ett undergånget slaveri, inkom i gesällklassen alldeles okunnig med undantag av någon övning i yrket, men uppblåst i avseende på begreppen om sina rättigheter, ty nu hälsades han för herre, och ceremonier saknades icke heller, som ökade inbilskheten. Ur sådana förhållanden låter det förklara sig, att grov okunnighet kan stå tillsammans med den mest råa högfärd, som i synnerhet

gör den förmögne idioten odräglig i samhället och avskvärd i eget hus. Bredvid den i avseende på uppfostran vanlottade gesällen arbetar ej sällan en kamrat, som är utrustad med kunskaper och odlade talanger, varav händer, att borgaren ej sällan blir ämbetsman, lärare och konstnär. Det är ej underligt om vanlottade, med goda anlag och böjelse för bildning, klaga över sitt öde och önska sig något bättre. Med sådana aktningvärda män, som om de kunna något, så hava de lärt sig det själva, kan vetenskapsmannen ingå i överläggning om vad som är att göra. Härvid skall otvivelsaktigt mången utropa att sådant är förräderi; ty vetenskap och bildningsmedel äro oförytterbara egendomar, som böra stanna inom stånd, kaster och skrän. Men vi andra, som annorlunda tänka, erinra vördsammast, att skrån, om även nödvändiga till sin uppkomst och nyttiga för sin tid, likväl nu icke äro tjänliga för samhället och därför måste falla. Vi tillägga även det vi aldrig ansett dem, som yrka bildningens behövlighet endast för vissa klasser, äga någon sann bildning. Med bildning förstå vi en sådan människas förädling, som uppkommit genom ett redigt kunskapsmått, tillräckligt att bestämma viljan så hos människan, att hon alltid söker utforska det sanna, göra vad rätt är och utöva det goda. Detta kunskapsmått kan till och med vara vunnet på iakttagelsens väg utan boksynthet. Man kan äga bildning utan att vara lärd. Den förutsätter förmågan att betrakta, jämföra och göra slutsatser, umgänge med naturen, sinne för det gudomliga hos henne och så till vida sammanhang med människorna, att man har föreställning om deras olikhet i lynnen, böjelser och tänkesätt. Framför allt är nödigt att lära känna sig själv. Denna skatt av människovärde kommer ej av sig själv eller åtföljer den obeprövade oskulden. Föga värde skulle ock skatten äga därest den icke vore vunnen under strid med frestelserna. Men under en sådan härnad förekomma strider, som ofta bringa på fall och hota med undergång. Erkännes detta, så bliva våra omdömen var samma, över den av lagens hammare träffade brottslingen och vi känna behov av att räcka den fallne en räddande hand. Vad värde äga våra dyrbaraste sanningar, därest de icke blivit prövade i tvivlets glödgade degel? Till bildningens fulländning uti handling fordras ganska mycket. Frågar man: är det icke nog därmed att vi göra människorna allt, vad vi vilja att människorna skola göra oss? så svaras: att detta

i första rummet är väl, men långt ifrån nog. Den bekante, så kallade filosofen Diogenes åstundade endast, att få vara fredad från beröring med sina medmänniskor och han tvekade naturligtvis icke uti, att själv utöva denna plikt. På ett sådant fredstillstånd kan naturligtvis icke något samhälle grundas. Man frågar vidare: är det icke tillräckligt, att man älskar sin nästa, som sig själv? Därtill svaras att detta är gott i andra rummet, ty att älska innebär något väsentligt och av högt värde, emedan det grundar sig på kärlek. Illa skulle vi likväl ofta vara belättna med den kärlek, varmed en stor del av människorna älska sig själva. Den vilseförde älskar sina böjelser och gynnar dem, som oftast, hos andra både med beredvillighet och uppoftning. Alltså är detta icke nog: här fordras mera. Vad kan detta vara? Jo: »att man i sanningens tjänst låter sitt liv för sin nästa. Den detta gör verkar Guds verk. Det är så man älskar Gud över allt. Att så tänka och så handla innebär bildning, vartill fordras att ett ordnat och redigt kunskapsmått och en därav beroende god och stadgad vilja så genomtränga varandra, som hos ljuset dess egenskap att lysa och att liva äro med varandra ouplösligen förenade.

Vilar samhället på en sådan bildning?

Uppmärksamheten torde på en stund få fästas vid det lilla samhälle, som utgöres av Sveriges huvudstad. Sedan år 1834 har författaren därstädes varit i daglig beröring med de fattiga och medellösa folkklasserna samt sökt, att därav draga slutsatser, vilka redan på flera sätt äro bekantgjorda och obestridda. Enligt Överståthållarämbetets 5-årsberättelser uppgick vanligen på 1820—1830-talet folknumern årligen till 80 à 83 tusen. Av dessa voro i allmänhet något mer än 25.000 mantalsfria eller $\frac{1}{3}$ av befolkningen. De övriga skulle alltså bestrida utskylderna. Även de år, då inga farsoter härjat, har man kommit till det resultatet, att 40.000 eller nära halva befolkningen någon gång på året varit sjuka; särdeles stort har antalet varit bland de fattiga. I denna räkning ingå icke de sjuka bland fångarna, icke heller de lytta ibland de bärgade klasserna. Stockholm är den enda ort i riket, där Tabellkommissionens bemödande att därpå

hålla reda strandat. Lika litet känner man antalet vaccinerade i Stockholm. Av sjukdomarna utgöra de kroniska, merendels obotliga, största antalet, uppgående till mer än 21.000. För att vidare fullfölja räkningen för år, så utgöra försörjningshjon, fattighjon och andra allmosetagare 14.000, fångarnas antal uppgår till 6.000 Bland brotten förekomma fylleri och grövre förbrytelser från 900 till 1.900. Händelser av förövad misshandel och våld överstiga 100. Antalet av dem, som utav självmord, våld eller våda omkommit överstiger även 100. Hela dödsnumern är omkring 3.000. Det betänkligaste ligger däri att de dödas antal på året vanligen överstiger de föddas med 1.000 och därutöver. En skriftställare har liknat huvudstäderna vid mänsklighetens benhus. Stockholm är företrädesvis ett sådant. Tavlan blir dystur. Huru kommer det sig, att förhållandet verkligen är sådant i en tid, då alla de förståndiga av Stockholms innevånare, så verksamt oegennyttigt och välgörande gripit sig an i allmänt främjande av ordning och bärgning? — Stockholm är härutinnan icke ensamt. En nu mera avliden furste i Sardinien, Prins av Monacho, som med framgång handlett arbetsklasserna, särdeles jordbrukarna, har uppgivit, att uti hela den hyfsade världen, med undantag av Förenta Staterna, den stora folkklass, proletärklassen kallad, uppgår till $\frac{2}{3}$ av befolkningen. Bland mängden av våra arbetsklasser från verkstadschefen till dagkarlen och tjänstehjonet saknas i allmänhet icke god inkomst, men vid inträffande sjukdom framträda med ens armodet och eländet i fasansfulla gestalter. Varför finnes då icke någon sparpennning för behovets stund? Visst icke alltid, men ofta träffas svaret på fåfångans stora marknadsplats, i krogen, på spelhusen och latbänken. I överensstämmelse med dessa obehöriga bildningsanstalter utvecklar sig umgängeslivet, välmågan och barnuppfostran. Här röjer sig påtagligen brist på bildning, omtänksamhet, klokhet och smak för något bättre. Sålunda uppkomma skaror av bettlare, som bland sig räknar medlemmar, nedsjunkna från rikedom, bördan, lärdomen och talangerna. Här förväxlas den betryckta oskulden med förbrytaren. Till samhällsbristerna hörde ofta, att den, som sökte arbete icke erhöill sådant eller om han tog sig för något sådant, så förklarades han brottslig enligt skräförfattningen, vilken enligt nu utgiven författning, kommer att upphöra. Vid kolerafarsotens uppträdande i Stockholm 1834 visade in-

nevånarna, att de i farans stund förstodo att vårda sitt samhälle, särdeles genom inrättningen av den så kallade Sundhetsnämnden. Men faran gick över, nämnden upplöstes och den förut övliga samhällsvården återtog sin lama gång och väckte just därigenom var och en, som med svårigheterna var sysselsatt, till allmänna betraktelser över samhällsskicket, varunder man erfor, att detta icke vilar på den förut antydda bildningsgrunden och att det ingenstädes i Europa är sådant det borde och kunde vara.

Samhället lider av:

1. Brist på samverkan hos dem, som äga flera arter av förmögenhet, genom vilka innehavarna borde befinna sig ej blott skyddade utan även lyckliga. Denna brist är i allmänhet förenad med en högdragen obenägenhet att sätta sig i beröring med de övriga samhällsklasserna, för att sammanhålla det hela.

2. Ensidighet i bildning och bristande förmåga, att inse det rätta och använda sina tillgångar hos dem, som äga färre eller blott en enda förmögenhet, varmed de kunna försäkra sig om en lugn ställning i samhället. Härtill kommer böjelsen för en art frihet, som gränsar till självsvåld, varigenom personen hindrar sig själv, att sätta sig i beröring med de förmögna, som kunde betrygga hans utkomst i samhället. Ofta mötes likväl både dugligheten och anspråkslösheten med likgiltighet hos de förmögna.

3. Brist på insikt, arbetstillgång och rediga föreställningar, rörande sättet, att ordna angelägenheterna hos de folkklasser, som tryckas av fattigdomen, obekantskap med de olika naturer, som äro sammangyttrade inom denna vidsträckta människoklass, som av sig själv uppdelar sig i tre ordningar: a) icke arbetsföra: överåldriga, vanföra och sjuklingar, b) till viss grad arbetsföra, c) fullt arbetsföra: ibland de senare förefinnas de, som vilja, andra som icke vilja arbeta, blott leva och frossa av andras förmögenhet. Egenskapen att vara lättning och vällusting träffas hos alla folkklasser. Bland högklasserna ruinerar och förnedrar en sådan

lätting sig själv och andra: i tiggare-avdelningen tillhör han bedragarna och hos skålmarna blir han tjuvköpare och tjuvgömmare eller ockrare, aldrig rånare eller stråtrövare, ehuru han gynnar yrket.

Förmögenhet består, enligt sunda förnuftet, icke blott i ägande av jordsträckor eller andra materiella dyrbarheter. Första rummet intaga vad man gärna vill kalla själsrikedomar: såsom snillrikhet, talanger och kunskaper, därefter kommer kroppsarbete och sist den materiella förmögenheten. Erkännas emellertid bristerna, så finner man ock beskaffenheten av de förbättringar, som behövas. Det fordras ett jämnande mellan samhällsklasserna och undanröjande av åtskilligt, som sårar t. ex. benämningen fräse och ofräse. Varsamhet höves vid uppfostran, så att ej harmen å ena sidan och övermodet å den andra slå rötter genom yrkat företräde hos det furstliga, adliga och förnämt hållna kolt-barnet framför den hungrande och nakna tiggaringen. Tyvärr reser osedlighet även vid uppfostran en av nödvändigheten påkallad skiljemur. Därjämte fordras att bereda näringsidkaren tillfälle, att inhämta nödig kännedom om de allmänna lagarna för hyfsning och bildning, helst kunskapsmättet, med undantag möjligen av någon kännedom om yrket eller professionen, ofta visat sig vara så ohjälpligt ringa, att samhället måtte finna betänkligt att åt ett sådant kunskapsförråd anförtro ofta nog sina ömtåligaste angelägenheter. Sjuklingar böra vårdas så, att botliga sjuka kunna återgå till arbete. Den villiga arbetaren bör vinna utkomst annorstädes än bland brottslingar. Fångvård och brottsmålslagar böra föras så nära fullkomligheten som tidens lynne medgiver o. s. v. Medan dessa och dylika behov i Sveriges huvudstad gjort sig allt för kännbara, hava barnskolorna blivit utvidgade och uppfostran gjorts tillgänglig för både vanvårdade och vanartade barn: Stadsnämnd och församlingsnämnder hava därför bildat sig i enlighet med 1834 års Sundhetsnämnder, åtskilliga inrättningar hava uppstått för hantverkarens själsodling, en frivillig arbetsinrättning har kommit till stånd, man är med allvar sysselsatt med fångvårdens förbättrande och hedrande skrifter hava i ämnet utkommit. Ny författning, som avser försvarslösa personer, har utkommit, vilken författning även medgiver belöning. Åtskilliga förbättringar äro föreslagna såsom ett allmänt sjukhus för de medellösa barn, en kurinrättning för sinnessjuka i stället för Danvikens nuvarande

försörjningsanstalt o. s. v. Sådan är frukten av den i Sveriges huvudstad mognande bildningen, det överskott av fördels-sökare, som besvärar huvudstaden har sin huvudsakliga grund i sista missväxtåret. Vad utlandet angår, har man sett folket de senare årtiondena i oupphörlig rörelse, för att avkasta sig ett inbillat eller verkligt ok. Det har ock stundom under feberyran lösryckt sig därifrån; men sedan blodet förrunnit har det åter sträckt halsen under ett nytt, men putsat, vadderat och förgyllt. Så skall det väl också alltid förbliva så länge ej förnuftet hunnit övertyga oss om, att mödan är gemensam lika väl som Guds gåvor, att plikterna äro, såsom rättigheterna, gemensamma. Tacksamt erkännes att Sverige noga räknat, är den bästa stat på jorden och att man är på allvar sysselsatt med att avhjälpa bristerna. Med politisk frihet trädde Sverige utur medeltiden och ökade denna frihet med den andliga, just då denna stod som morgonrodnad över Europa. För denna andliga frihet och för trosförvanters lugn offrade våra förfäder tillika med en av kristenhetens största konungar, vår Gustaf II Adolf sitt liv på slagfältet. Svenska folket förmådde i en senare tid befria sig både från envælde och stormänsvælde och erövrade en grundlag, som med allt sitt smek mot stormänsväldet, åtminstone hänvisar på en spång över ett vidsträckt vatten till fast strand. Sverige försöker nu att man för man hinna denna strand. Början av det 16:de århundradet med sina strider för friheten i kyrkan förberedde tanken på politisk frihet. Denna tanke inledde stora strider, de fortgå ännu. I dessa har Sverige också deltagit, men på ett eget vis. Historien faller sin dom däröver. Man hoppas att denna skall innehålla det utslag att Sverige icke kunnat handla annorlunda än Sverige handlat. Så länge Napoleon, tidens man, ansågs stå i spetsen för folkens bildnings- och frihetsidéer, voro hans härar med honom oövervinnerliga. Sveriges första deltagande i det motstånd, som reste sig emot honom kostade Sveriges dåvarande konung kronan. Om Napoleon hade hållit sitt ord till folken, skulle Albion aldrig kunnat besegra honom. Sedan han erövrat en tron och oförsiktigt svingat sig med kränkande ståt på densamma och därifrån försökt att egenmäktigt behärska Europas folk, utmanades han till kamp och föll. Även i denna kamp deltog Sverige och på den segrande sidan, såvida det gällde Napoleons fall. Man drack ur segerbägaren, vaknade och såg sig om, som om man

varit ensam kvar i tidens riddarsal, där bröllop stått och där det glada vimlet tynat av och musikens glädjetoner bortdött i sorglig klagan under det ljusen slocknat, riddare och svenner skyndat bort och brudens tärnor farit hem att gråta, ty festens sköna drottning, folkets älsklingsämne, var bortkommen. Man for åter ut att söka friheten. Man tror sig hava sett henne i någon hägring. Av de orakelsvar man ännu söker tyda, förmodar man, att hon ämnar komma åter när folket genom bildning mognat, för att på ett värdigt sätt emottaga henne. Medan man så söker, är emellertid förarbetet till hennes emottagande börjat. Man röjer platsen för grundläggandet av hennes tempel. Man förebrår arbetarna att de stundom äro något yra, stormiga och obändiga. Men detta okynne på frihand uti frihetens tjänst har väl en övergång och är mindre avskryvärt än själva återhållsamheten under inflytelse av biktstolarna och bajonetterna, med vilka man väl sökte hålla den blinda okunnigheten och våldet inom vissa gränser, men varken förmådde ej heller ville förekomma ett grymt barbari. Om arbetarna ännu icke äro ense om formen för tempelbyggnaden, så betyder detta mindre, ty om offret, som skall framföras på hennes altare, kan man icke gärna vara oense. Detta består uti en från det sanna, rätta och goda städse utgående handling och är alltså av den beskaffenhet, att var och en kan, oförhindrad av religionsbekän-nelse och världsåsikter, därutinnan deltaga. Sättet att handla välgörande och uti kärlekens anda besegrar i allmänhet våra medmänniskors lägre natur, ja till och med framkallar en smekande tillgivenhet och tacksamhet hos det vilda och starka lejonet. Men sanningen är en omätlig storhet, som ej av tusentals folkslag på millioner år skulle kunna från alla sidor överskådas än mindre genomskådas, emedan hon är, såsom Gud, evig, utforskad och utforsklig; ty vad vi veta och vad människosläktet i en framtid kan komma att veta är, som att jämföra droppen med världshavet. Grundsatsen av kärlek till sanning, i förening med bemödandet att uppfatta brutna strålar av hennes oändliga glans och skönhet, är alltså vad oss återstår till vägledning vid utövningen av våra plikter. Då människans förmåga, tillfälle och livstid att samla dessa strålar äro allt för inskränkta, så höves det, att vi stundom samlas hos varandra, var och en i sin stad såsom härolder från sanningens oräkneliga, gränslösa riken, att förkunna varandra vad vi förnummit till gemen-

samt gagn och gemensam beundran av sanningens herre. Sedan vi med dessa skatter riktat varandra, beror det på, att rätt använda dem. Men att alltid veta vad rätt är och överallt följa rättesnöret är så svårt, att om vi ock förmodade uppfatta alla tänkares vishetsläror och alla olika folkslags både sedliga och borgliga lagar, vi ändock ofta måste stanna i villrådighet samt ofta finna oss oförmögna att i det enskilda fallet förklara oss. Sålunda befinnas även hos dem, som invigt sig åt sanningens tjänst, åsikterna av vad rätt är stundom ganska skiljaktiga. Lagarna borde väl vara det rättesnöret efter vilket handlingen borde lämpa sig. I så fall borde ock lagen vara ett uttryck av rätt. Nu äro samhällslagarna människoverk och alltså ofullkomliga. Därför står ock domaren, den rättslärd, maktägande, fursten o. s. v. såsom en medlare mellan Gud och den anklagade och alltså högt över lagen. Denna domare är likväl själv en ofullkomlig och syndig människa. Var skall han finna rättesnöret? I sitt samvete. Detta är vårt ljus i handlingen. Därför är det av så omätligt stor vikt att detta är genomträngt av sanning och understött av värdiga begrepp, så att det med klarseende ögon kan skåda fullkomlighetens urbild i Guds uppenbarelser, hans skapade mästerverk. Ensam innesluten i överläggningens eller granskningens heliga rådkammare är människan sin egen rannsakar och sin egen domare. Härskar här fridsamhet och helgelse över föresatser till goda handlingar, så fortgår den redlige i sin verksamhet, oberoende av andra belöningar. Av åtskilliga kunskapsarter förvissas vi att begreppet om det sanna måste i det enskilda fallet äga riktningen blott åt en enda punkt och att det, som rätt är följer blott en enda väg, men i avseende på det goda synes var och en benägen, att söka detsamma där han tror sig finna det i överensstämmelse med sina egna föreställningar, känslor och begär. Den enskilda föreställningen har tidtals blivit mera allmän och för längre eller kortare tid betingat bildningen hos en eller flera världsdelar. Vid sidan av de åsikter, som antagit, att sällheten består i ägandet av rikedomar och njutningen av en vällustig lycksalighet eller uti förmågan att på ett naturligt sätt undandraga sig all verksamhet och umbära allt, vad Gud förlänat människan till lindring i hennes mödor, hava andra, mera värdiga förnuftets gudomliga natur, gjort sig hos människosläktet gällande och satt människans högsta goda uti en för henne själv och andra

gagnelig verksamhet, men så fri från vank, att om man än kunde både för Gud och människor dölja sina gärningar, man det oaktat aldrig får handla egennyttigt, orättvist, osedligt och utan stadga, i sammanhang varmed all tanke på annan belöning, än den som ligger i handlingens renhet, måste ur räkningen utgå. Vid detta begrepp om belöning och lycksalighet är grundregeln fästad för utövningen av våra plikter emot Gud, nästan och oss själva. Men att så i överensstämmelse med rätt och sanning och vad gott är utöva små plikter förutsätter en mer än vanlig omsorg om vårt andliga väsen och om våra själsförmögenheter. Det fordras bildning, och för en allmänlig plikternas utövning fordras vidare att denna bildning finnes hos folket. Om t. ex. en ädel personlighet är i besittning av ett vetenskapsmått, huru svårt är det icke att meddela något därutav. I somliga fall skall sanningen otvivelaktigt ohöljd blända och förblinda, i andra träffa såsom åskan o. s. v. Med ett ord det fordras stor varsamhet för att handhava sanningen. Bäst förstå och skönja människorna varandra, när var och en tänder sin egen lykta, så att han ej kommer i fara och vilseledes av bedragna eller bedrägliga väktares rop. När alltså en var förer sin gnista av ljus till det hela blir upplysningen allmän. I glansen härav skola ock en mängd föremål visa sig helt annorlunda än vi förut funnit dem. I en sådan allmän dager skall den sanning, att all förmögenhet är en Guds gåva, icke gälla blott som en minnesläxa utan som grundlag. Om därvid egendomsfördelningen icke kan förbliva alldeles sådan den nu är, så kunna likväl de som frukta för eller förargas över tidens bemödanden för en bättre sakernas ordning vara därom övertygade, att på upplysningens väg varje steg till förbättring kommer att tagas med sådan varsamhet, att sunda förnuftet måste medgiva, att man bör förfara så och icke annorlunda. Vars och ens bidrag till det hela måste i så fall gynna även den enskilde, sedan den allmänna belysningen berövat egennyttan alla gömställen för orättfånget gods. Alltså är nödvändigt, att de välsinnade skaffa sig kännemärken på sådana apostlar, som med skrymtaktig kärlek för frihet och rättvisa draga i härnad endast för att på det allmännas område råna och komna i besittning av egendom, vända vapnen emot sina egna hjälptrupper. Den allmänna bildningen skall otvivelaktigt påkalla ett närmare skärskådande av förmögenheterna. Den första klassen av dessa kunde kallas

grundförmögenheter, livets morgongåvor, bestående i egenskaper, till vilka Gud nedlagt grundämnena i skapelsens timma. Sådana äro kropps- och själsegenskaper, vilka på mångfaldigt sätt kunna utvecklas. Den andra klassen utgöres av tillfälliga förmögenheter, såsom jordlotter, gruedelar, ädla stenar och metaller m. m. och hava i verkligheten mindre värde. Metallerna kunna i god tid tjäna såsom varumätare, men till kläder och föda o. s. v. duga de icke. Börden, betraktad som ärvd förmögenhet medför ej annat än förbindelsen att träda i värdiga föräldrars fotspår. Med hänsyn till de förmånsrätter de lyckligt lottade samhällsklasserna förbehållit sig, är det förunderligt, att vattnet, luften och ljuset äro så allmänt tillgängliga som de verkligen äro. Men egennyttans läror hava så småningom blivit utbytta mot skönare åsikter och man kan ej neka, att sanningens frön hava blivit båda utsådda och vårdade av förmånsrättens enskilda innehavare, vilka uppoffrat denna rätt, t. ex. reformationen utgick ur påvedömet o. s. v. Mäktiga sanningars segrar förutsätta mäktiga strider. Förfärliga voro dessa vid kristendomens införande, grymma voro förföljelserna som föregingo lärans betryggande. Segertåget gick över stiftarens, lärjungars och martyrs lik. Nu hade väl församlingen sin grundskatt på altaret, men folket fick ej öppna bibeln. Nya strider beredde här segern. Nu fortgår striden om rättigheten och sättet att förstå den. Men striden gäller nu icke blott sanningarna inom kyrkan utan även i staten, de politiska såväl som de religiösa. Inom naturens riken gör forskaren oavlåtligt förvånande upptäckter. På den politiska och religiösa horisonten lära väl varken färre eller mindre viktiga föremål erbjuda sig för den invigde. I mån som tanken blir fri och ren, skall man rätt väl komma överens om, att alla fördelar, varmed människosläktet blivit begåvat äro gemensamma. Det skall, då ej falla den starke in att vägra den svage sitt bistånd, den lärde och snillrike att undanhålla upplysningar eller odlaren att för sig allena behålla jordens gröda. En var är blott förvaltare av en anförtrodd skatt. Jordan skall väl ock med tiden tagas vidsträcktare i besittning och arbetsättet förbättras, så att arbetaren får tid övrig för bildande sysselsättning. Sådana förarbeten äro åtminstone här och där påbörjade, som avse mänsklighetens sköna mål, att med lika ömhet omfatta alla samhällets medlemmar under upplyst bemödande att utan kränkning be-

handla även de fallna och föra dem som sjuklingar till hälsans helande vattenkällor. För att framrycka allt närmare bildningens mål fordras samverkan av människors krafter och denna bör angeläget främjas. Detta bemödande skulle ansenligt lättas, om man kunde utfinna ett språk, som med lätthet fattades av alla folkslag. Upptäckterna äro i våra dagar förvånande. Vem vet om snillet icke även häruti skall lyckas? Så mycket vet man att de musikaliska tecknen äro desamma för hela den bildade världen. Under sådana förhållanden kan man hoppas, att jordens alla folk skola så med varandra införlivas, att de utgöra blott en enda släkt, mäktig av en gemensam, storartad föreställning om Gud, såsom urbild av all fullkomlighet i vars tjänst vi, med lämnat stöd åt varandra, offra våra krafter och finna däruti vår sällhet.

Bildningscirkeln i Stockholm första år.

Kant hade vid flitens dunkla vakolampa granskat lagarna för sunda förnuftet och Schelling visat, att sanningens vän med uppmärksamheten riktad mot naturen belönas med den art av gudomlig uppenbarelse, som kallas vishet. Visserligen överröstades naturens tolkare av krigstrumpeten, men kanonernas dunder tynade av vid Leipzig och Waterloo, dyningen lade sig och man hörde namnen Hufeland, Cuvier, Davy, Humboldt o. s. v. Högst upp i Norden, i Linnés och Kellgrens fädernesland sjöng Tegnér och Berzelius gav världen föreläsningar. När han besökte främmande land skickade folken honom sina ädlaste till möte. Ibland dessa satte han sig ner att hålla råd. Till naturforskarnas rådslag lyssnade furstarna och kongresserna upphörde, såsom kyrkomötena upphört flera århundraden förut, båda med den vackra påföljd, att mindre människoblod sedan dess färgat jorden. Från naturforskarnas möten utgick en elektrisk, en helig eld. Denna eld berörde folken. De vaknade, sågo sig om och övertogo själva på mänsklighetens höjder sina vårdtorn, uti vilka besoldade väktare förut varit inkastade. Längre hade samhällenas styresmän hämtat sin myndighet från ordenskapitlet, nu ville man se inträdesproven avläggas under bar himmel på handlingens odlingsfält inför allshärjartinget. Man började att närmare och med kärleksrikt öga skärskåda eländet inom armodets boning, jämmerligheten på plågans läger, fasan inom fångelsets murar och dröjde med vemodig uppmärksamhet vid det fader- och moderlösa barnet, på vars gudabeläte lidandet redan var med djupa drag tecknat. Under sådana tidsandans inflytelser stiftades i Sveriges

huvudstad vid H. K. H. Kronprinsens födelse den 3 maj 1826 ett sällskap under namn De Fattigas Vänner, som i sin verksamhet utvecklade nya krafter på samma tid, som i S:t Nicolai församling i Stockholm den s. k. Kommunal-Nämnden organiserade sig. På båda dessa ställen kunde man vara säker om, att samhällets högre angelägenheter skulle bliva hörda.

Redan år 1838 hade författaren uti en, sedermera tryckt, promemoria till Överståthållaren yttrat: »Om ännu en gång husbondevården skulle återkomma i sin forna patriarkaliska värdighet, för att i förening med husbondeväldet sprida sina välgärningar i alla riktningar i samhället, så vore ett stort botemedel redan satt i verksamhet. Synnerligen fördärlig är den seden, att bland hantverksklasserna en så stor mängd lärningar skall leva av kostpenningar. Således nödgas eleven intaga sina måltider på krogar och näringsställen, emedan han icke äger tillträde till husbondens bord. Dessa ställen äro, utom verkstaden, de skolor där lärgossen inhämtar huvudsakligen sin bildning, han som en gång som borgare och riksdagsman, skall föra folkets och sitt stånds talan i de visas rådsförsamling. Sannolikt skulle ett välgörande inflytande äga rum — — om i huvudstaden den överenskommelse träffades emellan där bofasta och behållna innevånare, att en eller flera inom varje kvarter eller trakt åtog sig att därstädes vaka över ordningen ungefär som under kolerasjukdomen år 1844. Även förvaras hos mig ett offentligt dokument, som utvisar att jag tidigt fäste uppmärksamheten på behovet av en anstalt för bensårssjuka i huvudstaden. Dunkla voro utsikterna för avhjälpande av verkstadsarbetarnas betryckta belägenhet, svagt var hoppet om, att ordningsnämnder skulle komma till stånd. Men i S:t Nicolai församling i Stockholm bildades i enlighet med Sockenstämmebeslut en Kommunalnämnd, som förut nämnt är, hösten 1841. Ej utan oro, man kan säga med farhåga, inträdde man i början i det rum, där man skulle deltaga i nu öppnade kommunala överläggningar, på vilkas utgång hela landet aktade. Detta står, för nuvarande allmänna ordningsvård, i stor förbindelse hos två män, Grosshandl. och Ridd. Smerling och Expeditions-Sekret. och Ridd. Arrhenius, vilka män inom Storkyrkan med varsam hand ledde grundläggningen och uppförandet av byggnaden, så att man kunde förnimma, det dylika anstalter så inrättade över hela riket, skulle bliva gagneliga. Under del-

tagandet i dessa överläggningar utgav författaren Under rättelse, »om i huvudstaden varande sjukvårdsanstalter, fattigvård och fromma stiftelser samt uppfostringsanstalter med avseende på de fattigas behov», vilket arbete, upptagande blott 3½ ark, skulle utvisa varthän den fattige själv eller ordningsmannen, såsom den fattiges vårdare, kunde uti det ifrågavarande fallet vända sig. I denna underrättelse tillkännagavs, att huvudstaden ägde över 5.000.000 R:dr B:ko årligen som avsåga barmhärtighetsverk. Av de mer än 100 därstädes upptagna fromma stiftelser äro alla uppgivna till namn, villkor för ansökningarna, myndigheten hos vilken man bör söka och fördelen, som vinnes. Uti alfabetiskt register visas där att: t. ex. fattiga änkor kunna söka hjälp på icke mindre än 39 ställen o. s. v. Det växande antalet av behövande påkallade också en vidsträckt omsorg och underrättelser i många riktningar. Framför allt borde framtiden betryggas genom barnavård och uppfostran. Därför arbetade författaren och sökte underlätta skolgången genom att bereda fattiga barn matdagar eller tillfälle att gå hus emellan och spisa. Genom denna rundgång erhålla barnen, utan särdeles avsaknad för givare, sin kost alla 7 dagarna i veckan. Tabrika välgörare slöto sig för detta ändamål kring författaren. Sedan författaren upphört, att vara fattigläkare och deltaga i dylika bestyr är idéen hållen vid makt av Expeditions-Sekreteraren Arrhenius. Hos Sällskapet De Fattigas Vänner väcktes av dess skattmästare A. Ramström den 28 juni 1843 förslag, att genom enskilda bidrag i Stockholm bilda ett arbetshus, där någon del av den tillväxande mängden sysslolösa personer kunde finna arbete och utkomst. Denna idé, ehuru schön och nyttig, lämnades dock icke oantastad: ty strax den såg dagen möttes den av iskyla. För att upptina denna överlämnades den åt offentligheten. Det var att kasta den i elden och om det förkastade ämnet icke varit asbest, skulle det genast brunnit upp. Allmänheten och konungahuset hyllade emellertid med förkärlek den värnlöse. Emellertid harmades en del människor, däröver att de ej själva hade skapat fostret, andra, som älska att uteslutande ockra med arbetskraften eller i annat fall låta den förvisna, talade till de värnlöse, som voro i behov av en frivillig arbetsinrättning, varnande ord, att man borde akta sig för det nya fängelset. Men man tyckte sig höra räven predika för hönsen. Det lyckades att så till vida spränga idéen, att den

icke kunde med enskilda bidrag, som annars sannolikt blivit mer än tillräckliga, sättas i verkställighet. Först angreps idéen, sedan dess försvarare, författaren företrädesvis. Till och med en exellens behagade kalla den tilltänkta, frivilliga arbetsinrättningen för det tillämnade tvångsarbetshuset. Pressen, den s. k. liberala, lade också verkligen skoningslöst förslaget i press. Man tröstar sig nu över smädelsorna, ty försoningsoffret är givet och inrättningen har för länge sedan, till det allmännas belåtenhet, kommit till stånd, väl ej genom enskilda bidrag; ty den skingrade illviljan, men genom tillgörande av samhället, som icke fann bördan för tung. Såsom historiskt minne härav har författaren i egenskap av medarbetare i den uti ämnet nedsatta kommitté, förvarat några och 30 tidningsnummer för sept. och okt. månader 1843, vilka i mer eller mindre mån sysselsätta sig med denna arbetsinrättning, som nu hyser minst 150 personer, ryckta undan hungersnöd och vanära. Samlingen av skrifter i ämnet är förtjänt av offentlighet. Långt före tillkomsten av denna i fattigvårdsannalerna märkvärdiga litteratur hade författaren skärskådat det överhandtagande eländet i de flesta mest civiliserade Europas stater. Därför hade han redan den 19 juli 1842 vid Naturforskar-Sällskapets sammanträde härstädes inlämnat följande.

Förslag,

att uti de 3:ne Skandinaviska rikena, åtminstone i deras huvudstäder samla erfarenheter till utrönande av

1. Huruvida ett överhandtagande armod är orsaken till sjukdomar eller om sjukdomar tvärtom alstra armodet och vilka äro då dessa sjukdomar?
2. Huru stort är antalet av sjuka i förhållande till den övriga folkmängden?
3. Vilka medel äro att tillgå för de fattiga, under vilka former förekomma dessa och vilka resultat vinnas?
4. Vilka inrättningar avse de fattigas behov vid inträffande sjukdom, vid tryckande fattigdom och vid behov av uppfostran för de fattigas barn?

Därpå syntes i allmänna bladen följande:

Det Kongl Norske Videnskabs-Selskab i Trondhjem ud-sæter i Aaret 1843 följende Priisporgsmaale:

- 2) Vilke ære de væsentlige Aarsager til de lavere Classers Fattigdom og paa vilke grundsætninger bør et velindrettet system til dens avhjelpelse fornemlig baseras?

Ämnet var alltså av vikt även för Norge, därför översände författaren sin »Avhandling tillägnad Skandinaviska Naturforskar-Sällskapet, samlat i Kristiania i juli månad 1844», att inlämnas till Medicinska Sektionen. Där visades, att uti Norge självmorden, som omkring år 1826 voro 88 på året, hade 1840 stigit till 133 för år, att i Danmark fattigtaxan 1825 utgjorde 87.000 thaler, men hade 1829 uppgått till 160.000 thaler o. s. v. I Sverige har antalet av fattiga ökat sig på senare åren. Utflyttningarna från Skandinavien häntyda på vantrevnad. Författaren, som således yrkade en allmän översikt av tillståndet i Skandinavien överraskades av följande nyhet i tidningarna — här väljes Dagligt Allehanda — »Under Medicinska Sektionens sammankomst d. 18 juli blev av Prof. Otto, å en av Sektionen nedsatt Kommittés vägnar, ett betänkande avgivet, angående en av Dokt. Ellmin i Stockholm insänd avhandling jämte förslag så lydande: »Framställning, rörande behovet av att i medicinskt och statistiskt hänseende undersöka i vilket förhållande sjukdom och armod stå till varandra, förnämligast uti de trenne Skandinaviska rikena.» Sysselsatt med dylika ämnen och upptagen vid sjuksängar, där nöden vakade vid den ena och plågan vid den andra sidan, samt uppmärksam bliven på spelnöjernas företräde i umgängeslivet och missljuden i förlustelserna på folkets offentliga ställen, kom författaren helt naturligt på den tanken, att vetenskaperna borde kunna ändra detta förhållande, emedan de innehålla så mycket gudomligt, att de väl skulle vinna uppmärksamhet blott de funno en väg till folkets öra. Det är påtagligt, att om religionen och vetenskaperna understödde varandra, så skulle människosläktet icke i längden kunna emotstå deras gemensamma verkan till förädling. Vetenskaperna borde vara mäktiga, att avhålla ifrån sämre nöjen, genom dem kunde man fortsätta sin uppfostran in i sena ålderdomen samt vinna insikter i samhällsangelägenheterna, förstånd att begagna sin tid och sina tillgångar och välvilja nog, att understödja sin lidande nästa. Sålunda skulle, om vetandets tempel bleve lika allmänligt och tillgängligt som kyrkan, all nöd upphöra, allt otillbörligt klander utebli och all fara för vilda utbrott

av den fysiska styrkan avlägsnas. Av sådan anledning framkastade författaren någon gång för med honom lika tänkande personer sin åsikt rörande nyttan av »ett allmänligt kunskapernas Gudshus», dock utan ringaste hopp om att denna idé, som således slumrade i flera år, skulle kunna lösgöra sig. Det syntes så mycket mindre möjligt, som av några kemister annonserade och påbörjade föreläsningar i kemin för några år tillbaka icke blivit besökta. Förverkligandet av idén av allmänlighet och en av upplysning helgad människokärlek blev så mycket omöjligare, som skråandan och kotteriet vunno med åren nya segrar. En riksdag hade lämnat efter sig en gesällstadga, som på ett bekymmersamt sätt söndrade sinnena. Som läkare hos Skräddargesällskapet i Stockholm står författaren nästan i daglig beröring med Oldgesällen. En, för bildning mer än vanligt nitisk och vetgirig man bekläddes med detta förtroende år 1845. Under våra gemensamma bekymmer över vad vi erforo, yttrade han en gång under enskilt samtal med författaren, att det sannolikt ej skulle bliva möjligt, att få åhörare till lättfattliga föreläsningar. Denne mannens namn är O. Renhult. Under överläggningarna i detta ämne inkallades en av Renhult och författaren känd och aktad skräddaregesäll, Sv. Trädgårdh, som erinrade sig ej utan smärta, sin mindre väl vårdade uppfostran: han hade på de senare åren på egen hand under tråget arbete och hemsökelse av sjukdomar, lärt sig tyska språket, och äger på detsamma vackra arbeten. Vid Renhults och mitt sammanträde funno vi av denna blygsamma människovän visst ingen uppmuntran, ty vi erforo väl, att han fann idén sådan, att han ville främja densamma; men han misströstade, lovade dock allt bistånd, som han kunde åstadkomma. Efter dessa rätt bekymmersamma överläggningar fattades beslut, att försöka bilda en allmänlig, mänsklighetens gagn åsyftande anstalt, vartill en var av oss skulle inbjuda. Författaren tillät sig kristna barnet med det, för varje upplyst och tänkande person, nästan heliga namnet Bildningscirkel, emedan bildning var målet, och benämningen inrymde idén av en krets åhörare som, i likhet med förhållandet vid kristendomens införande t. ex. i Sverige, ställde sig i slutet ring kring sina lärare, vilka bildade kärnan eller medelpunkten. Vid överläggning oss emellan uppsattes följande grundhandling.

»Undertecknade inträffade den 15 okt. 1845 hos Doktor

J. Ellmin, för att överlägga om bästa sättet att tillvägbringa en Bildningscirkel eller umgängeskrets av män utav vårt stånd och villkor ävensom av andra, vilka livas av samma vilja och ledas av samma behov som vi. Vi åsyfta ej med en sådan inrättning ett litterärt sällskap eller ett institut, utan ett samfund, där man finge inhämta nyttiga och för samhällets medlemmar nödvändiga underrättelser, vare sig ur naturkunnigheten eller andra grenar av vetande, vilka genom lättfattlig framställning kunna lämna hälsosamma och välgörande frukter och bibringa smak för ädlare sysselsättningar på lediga stunder. En inbjudningslista skulle i sådan avsikt upprättas och nytt sammanträde äga rum söndagen nästkommande 26 oktober. Stockholm som ovan.

O. Renhult.

Sv. Trädgårdh.

Vid samma tillfälle utsattes sammanträde hos Ellmin den 26 påföljande okt. kl. 6 e. m. Idén av en stiftelse utav allmänligt syfte, universalism, fick således ett grundfäste och står, som sådan, nästan ensam kvar i motsats mot Kotteristiftelser o. m. d. Bildningscirkeln avser en under upplysnings inflytande fortgående allmän folkförening, till vilken envar, med städat skick och vårdat om än tarvligt yttre, bör få tillträde. I mån som hantverkaren röner bistånd och kärlek av de kunskapsägande folkklasserna, blir det ock hans skyldighet att sprida bildning och värma till de klasser, som stå bredvid och under honom och med vilka han i så många fall står i beröring t. o. m. under sitt arbete. Under en sådan realisation av Bildningscirkelns idé ansluter sig den till mina, visserligen obetydliga, dock ej obesvärliga ej heller onyttiga strävanden för ändamålsenlig fattigvård, med tillgång till arbetsförtjänst och lämplig sjukvård samt för en även över barnåren utsträckt uppfostran till undanröjande, åtminstone hos efterkommande, av tärande enskilda bekymmer, fattigdom, nöd och brott. Hantverkaren bör visserligen, lika väl som varje annan, som man uttrycker sig, söka bättre umgängesvännar och kretsar än han själv är, men ej alltid, ty då sviker han i sin mån sin plikt och löper dessutom fara, att genom stegrad fåfånga skada den inre klenoden, blygsamhetens och det verkligen sedligt godas, diamantkrona.

T a v l a,

innefattande Bildningscirkelns i Stockholm verksamhet dess första år från d. 20 oktober 1845 till och med d. 25 oktober 1846.

Samman- träden.	F Ö R E D R A G	Å T G Ä R D E R
1845. 1. Okt. 26.	Behovet av och syftet med en bildningscirkel. Ellmin. Utkast till Skräddar- ämbets- och gesällska- pets i Stockholm historia. Renhult.	Värden på stället, Doktor Ellmin, öppnade sammanträdet. Närvarande 6 gesäl- ler, 6 vetenskaps- och borgersmän. Överläggning, varun- der behovet av en Bild- ningscirkel erkändes.
2. Nov. 9.	Stjärnkunskap. Fah- nehjelm. Gesällklassens ställ- ning. Trädgårdh.	Förslag till stadgar skulle upprättas av Ell- min. Närvarande 22 per- soner.
3. Nov. 23.	Människokroppens byggnad. Ellmin.	Förslag till stadgar framlades av Ellmin. Närvarande 33 perso- ner.
4. Dec. 7.	Kemi, historik. Will- man. Vetenskapernas tempel allmänligt som kyrkan. Ellmin.	Förslaget till stadgar, av Ellmin, antogs —. Styrelse valdes. Närvarande 37.
5. Dec. 28.	Elektricitet och pola- ritet, grund för kemi. Ellmin.	Brev till Ellmin från Överståthållaren med tillstånd att offentligen öppna Bildningscirkeln.

Sammanträden.	FÖREDRAG	ÅTGÄRDER
1846. 6. Jan. 11.	Kemi: förbrännings- teorier. Willman.	Beslöts inträdesavgift 16 sk. B:co, årsavgift 1 Rdr. 16 sk. 70 pers. närvarande. Ellmins lokal blev otillräcklig. Damer hade flera gån- ger infunnit sig vid fö- redragen. Skräddarges. Borg- ström hade erbjudit sig att med skönskrivning tillhandagå vid protokol- len.
7. Jan. 25.	Kemi. Willman. Bildningscirkelns verksamhet hitintills — dess ändamål och befa- rade motgångar. Ellmin.	Tryckta biljetter utde- lades. Mer än 100 personer hade bevistat föredra- gen. Sammankomst skulle äga rum på Börsen d. 8 febr.
8. Febr. 8.	Huvudmomentet i Svenska folkets bild- ning. Ellmin. Kemi. Willman. Sverige, skaldestycke. Ekström.	Förslag till dramatisk representation framlades av Gadding.
9. Febr. 22.	Minnesord över Cir- kelns d. 20 ds avlidne sekreterare Willman. Ellmin. Fysik. Fahnehjelm. Jordlära, (geologi). Ellmin.	En representation ha- de genom Hr Gadding inbringat 14 R:dr Bco. Å Sv. Konversations- lexikon skulle prenume- reras.

Sammanträden.	FÖREDRAG	ÅTGÄRDER
10. Mars 8.	Fysik. Fahnehjelm. Arbete och bön. Borg.	Notarien Waller lova- de bilda en sångklass.
11. Mars 22.	Fysik. Fahnehjelm. Verser författade av Borg. Medicinens historia. Ellmin.	Ett parti böcker till "Kandidaten Borg" var synligt. Borgs verser avsjön- gos av den inträdande sångcirkeln.
12. April 5.	Lära om människan. Ellmin. Glädje vid arbete, pre- dikan. Tham. Skaldekonst o. skald- skap av Vitalis. Götrek.	Fahnehjelm föreslår nytt val av ämbetsmän och ändring i stadgarna före mellanterminen.
13. April 19.	Föredragens form och ändamål. Ellmin. Naturvetenskapernas inflytande. Fahnehjelm. Avskedstal, muntligt. Sven Heurlin.	Olägenheterna vid iakttagande av sommar- uppehåll eller ferier vid- rördes av Ellmin. Obchövligheten av nytt val av ämbetsmän och ändring i stadgarna förr än i laglig ordning, av Götrek. Val av styrelse beslu- tas till den 10 maj.
14. Maj 10.	Telegraflära. Fahne- hjelm. Mosaiska folket, Hein- ricus. Bildningsljuset, av- skedsord av Ellmin.	Ett par vackra silver- ljusstakar med inskrift "Till Medicine Doctor J. Ellmin av Bildningscir- keln 1846" överlämnades under ett förbindligt tal av Fahnehjelm och av- sjungande av verser, författade av Borg.

Sammanträden.	F Ö R E D R A G	Å T G Ä R D E R
15. Sept. 6.	Livet och dess utveckling. Ekström.	Skriftliga förfrågningar om Bildningscirkeln hade inkommit till ordföranden.
16. Sept. 20.		Revisorer valdes. Nästa sammanträde skulle äga rum hos ordföranden.
17. Okt. 11.	Jordlära. Ellmin.	Offentlig lokal för årsdagen skulle betingas.
18. Okt. 25.	Ordets betydelse av Ellmin som avgående ordf. Tal av Borg, som tillträdande ordf. Sång på Bildningscirkelns högtidsdag den 25 okt. 1846, orden av Borg, avsjöngos av sångcirkeln.	Revisions-berättelsen upplästes. — Ställen ur årets förhandlingar anfördes av Ellmin. Årsdagen firades å Frimurareordens lokal.

Till upplysning av förestående och till vinnande av fullständigare begrepp om Cirkelns syfte och verksamhet må följande tilläggas:

Första sammanträdet den 26 okt. 1845 bevistades av *

Renhult, Skräddaroldgesäll	Fahnehjelm, Löjtnant
Trädgårdh	Sjölund, Skollärare
Holmer	Ekström, Studerande
Lundberg	Ranf, Militär
Wimnell	Blåberg, Viktualieh.
Stenström, Guldsmedsgesäll,	Ellmin, Med. Doktor

som öppnade sammanträdet med den förut meddelade, av

* Särskilt bör nämnas att skräddaregesällen A. P. Carlsson bland de första slöt sig till stiftelsen.

Renhult och Trädgårdh undertecknade, grundhandlingen, samt yttrade vidare:

Bildningscirkeln har blivit påtänkt av några vänner till upplysningen, i avsikt, att redbara och aktade män måtte, då de så åstunda, finna tillfälle, att inhämta underrättelser och meddelanden, vilka äro ägnade att utöva ett välgörande inflytande och förädla människans andliga liv. Man har förmodat, att mången man av anspråkslös ställning i samhället vore benägen, att ägna en eller annan stund åt en krets, där något angenämt och nyttigt vore att inhämta, där tankar och erfarenheter kunde utbytas, en krets, därifrån man till sitt arbetsrum medförde en vinst av förfriskning och upplysning, förtröstan till försynen och förtroende till en faderlig styrelse. Det uppbyggliga och det nyttiga bleve alltså föremål för bildningscirkelns verksamhet. Jämte religionsboken, vilken en var från barndomen vinner kunskap uti, ligger naturens stora bok, och den öppnar oss i oändlighet nya vägar, på vilka vi, framgående, hava tillfälle att beundra skaparens majestät. Den anspråkslösa naturbetraktelsen och den rena iakttagelsen har berett människosläktet omätliga fördelar samt vidgat, renat och förädlat våra begrepp om en allt vårdande försyn.

Härpå anföres exempel på huruledes ångans kraft tillfälligtvis fästas uppmärksamheten, huru Newton genom ett fallande äpple fått anledning, att förklara lagarna för himlakropparnas rörelser, huruledes den 17-åriga boktryckarlärningen Ben. Franklin, som 1723 landsteg i Philadelphia, endast försedd med en kaka bröd under var arm, skänkte oss sedan åskledaren och renade begreppen om friheten samt underskrev, som de förenade Nordamerikanska staternas ambassadör den 3 sept. 1783 den fred, som betryggade hans fädernesland. Dessa exempel, yttrades vidare, torde utvisa, att Guds bästa gåvor ligga lika nära till hands för människor av vad stånd och villkor, de än äro. Likväl är det icke allom givet, att göra upptäckter i naturens riken, det är ej heller behöfligt. Desto nödvändigare är det för varje verksam samhällsmedlem, att kunna göra ett rätt bruk av medel, som äro allmänt kända och dagligen behövas. Vetenskapsgrenarna, kunskapsarterna och konstfärdigheterna hava nu visserligen hunnit en sådan höjd, att idkaren i ett ämne icke hinner djupt ingripa i ett annat, men den ene kan lära sig förstå, värdera och draga nytta av den andra.

Människan, som födes så hjälplös hit till världen och saknar de färdigheter, varmed de övriga djuren äro utrustade, har behov av att skärpa sitt förstånd i mångsidig riktning, för att kunna begagna de medel, som stå henne till buds. Lantmannen besitter kanske i rikaste mått en sådan mångsidighet. Han skall förstå att odla jorden, begagna skogen och sjön, sköta skjutgeväret och hämta skatter ur bergets gångar. På farvägar måste han vara sin egen snickare och smed eller vad som helst behovet eller faran bjuder. Inom hus är han en mångsidig hantverkare och därjämte sedevårdare, religionslärare och lagstiftare och inför domstolen sin egen sakförare. Detta lilla av varje höves och behöves av en samhällsmedlem, som står på ett högre trappsteg och är ämnad att deltaga uti lagstiftningen och samhällets angelägnare bestyr. Det händer annars att man stöter emot hjulen i den invecklade samhällsmekanismen. Att beklagligen så ofta sker synes av de skador, sjukdomar och vådor, varav samhället lider. Genom den mest bildade världsdelen, Europa, går en hemsk gestalt, som förpestar med sin ohyggliga närvaro, angriper alla folkklasser, har olika namn, i anseende till kretsen, där han visar sig och skepnaden, uti vilken han uppträder. Den kallas pauperism, fattigdom, nöd, elände o. s. v. Den banar ganska ofta vägen för brott och vanära. Mången bereder ock sin egen ofärd genom ovishet att skicka sig, genom brist på omtanke att använda sina krafter och oförstånd att handhava sin arbetsförtjänst. Vanligen står denna regellöshet i förening med en dålig smak och benägenhet för själlösa tidsfördriv. Om man skulle finna sig böjd att klandra andefattiga och rent av skadliga, så kallade nöjen, så träffar detta klander visst ej i ringa mån de högre klasserna, särdeles vad sällskapslivet beträffar. Vad betyder i umgängeskretsarna i allmänhet ett själfullt föredrag ur en snillrik författare emot viran? Det vore ett värdigt föremål för ett snille, att skildra den obelåtenhet, som fram på aftonen röjer sig i sällskapskretsarna till dess spelborden äro i ordning och korten utdelade. Det vore alltså väl om hos våra med näringar sysselsatta ynglingar den övertygelsen stadgades, att något bättre sällskapsnöje funnes än spelkort, schackbrädet och tärningarna, samt att ett värdigt iakttagande av husfaderns plikter är vinstgivande för honom själf på samma gång, som det gagnar staten. Det tillhör husbonden, att med faderlig omsorg, vårda sin omgivning

och sina arbetare, särdeles ungdomen, som mår bättre av att spisa vid husbondens bord, än av att taga förtäringen utomhus och bland en omgivning, som ofta utsår ett moraliskt gift, vilket undergräver kroppens och själens krafter. Överensstämmelse i god vilja hos unga män, som känna sig hågade att biträda odlingens och bildningens bana, kan medföra stora fördelar, ty det är från ungdomen och ungdomligt sinnade personer, en på nyttfödelse i samhället utgår och utgår med lugn och värdighet, då den är beledsagad av upplysning och bildning. Lugn och värdighet må ock bliva grundtonen i våra överläggningar och företag, vilka vi ställa under försynens ledning med visshet, att om vi äro på rätt väg stadda, våra bemödanden skola lända till eget, fäderneslandets och mänsklighetens gagn och bästa.

Därefter uppträdde Renhult med

Utkast till Skräddarämbetets och Gesällskapets i Stockholm historia jämte reflexioner över sällskapets nuvarande ställning.

Sedan föredraganden genomgått det historiska yttrade han: Se vi nu tillbaka på bildningsperioden för hantverkerier och skrän, så var stiftelsen efter tidens åsikter ett härligt verk, värdigt den store monark Gustav Vasa, som lyser genom så många bragder till främjande av sitt fäderneslands bestånd och självständighet. Hushållen ordnade sig i huvudstaden och landet naturligtvis efter regentens höga föredöme: man vårdade de sina och då var gesällen en medlem av familjen; men lyxen åtföljd av ett mera invecklat och försvårat arbetssätt, har förändrat förhållandet, så att en mästare nu behöver dubbelt så mycket arbetsfolk, för att bringa lika mycket arbete färdigt. Gesällen uteslöts alltså ur familjen, nödgades söka sin mat hos näringsidkaren och boning utom verkstaden. Han måste lämnas åt sig själf. Så befinner han sig nu, och vem hinner vårda sig om hans bildning, vem frågar efter om den blir moralisk eller motsatsen? Således är nu hög tid för var och en av oss, som dela samma öde att med alla krafter söka motarbeta det onda, som annars torde bliva värre. Hantverkaren behöver 3:ne slags uppfostran: 1) den som gör honom i sitt yrke skicklig, det

är professionell uppfostran; 2) den uppfostran, som avser hans plikter och rättigheter: detta är den moraliska och samhälliga uppfostran; 3) den uppfostran, som lärar honom känna och värdera sina högre förhållanden såsom en av Gud skapad varelse, kallas religiös uppfostran. Nu frågar man: är en så mångsidig uppfostran nödvändig? Mången anser endast den första behövligen, ty den inbringar penningar och förmögenhet. Också kan även en gesäll med professionell skicklighet bli välbehållen, men ock förbli ganska okunnig, usel i moraliskt hänseende och i följd därav elak. Nu kan ingen människa alltid vara med sitt yrke sysselsatt. Man använder någon tid bland sin familj, då man har en sådan eller bland sina vänner och grannar eller ock umgås man kanske ofta nog med sig själv. Veta vi nu ej huru vi skola tillbringa de lediga stunderna, så äro vi verkligen föraktliga, även om vi besitta förmögenhet. Men okunnighet och dumhet äro i stånd att skingra världslig egendom och även andliga förmögenheter. Se vi oss litet omkring så finna vi att mycket av det, som går oredigt och illa, i allmänhet härflyter av okunnighet. En odlad omdömesförmåga däremot sätter oss på vakt emot förvridna slutsatser och därav beroende handlingar samt leder tanken hos människan varje gång hon öppnar munnen, att tala eller örat att höra. Vad som hos människans själ utvecklar renare eller högre begrepp är en tillökning i hennes egen sällhet, då hon umgås med sig själv, ävensom för andra, då hon är i sällskap. Det är alltså nyttigt att lära sig förstå det härliga i Guds oändliga rike och det sköna i hans uppenbarade skapelse. Det medförer sin egen belöning, att finna behag i en snillrik tankegång och röras av poetiska bilder. En sådan uppfostran och så under människans levnad fortsatt står i sammanhang med vårt strävande till ett högre ändamål även i tiden och lämpar sig väl, då fråga är, att uppbygga oss inbördes och framkalla samt utveckla böjelse för ädlare sysselsättningar på lediga stunder, än att besöka vanhedrande nästen, för oss alltid öppna i ändamål, att tillägna sig våra penningar, störa kroppens hälsa och rubba sinnena. Jag slutar mitt anförande med följande, av mig bevittnade exempel. En man av oss yttrade till sin kamrat: »Jag går i afton på operan, där en god pjäs av moralisk halt gives, följ mig dit.» Nej, blev svaret, jag har ej råd. Den ene tog sin plats inom sånggudinnornas tempel, den andre gick — — — på krogen och förstörde långt

mer än operabiljetten kostade. Vem var den sparsammaste?

• Under överläggningen yttrade Fahnehjelm att, ehuru man sökt att i samhället avhjälpa den lekamliga nöden, vore dock ett andligt behov märkbart och det var väl, att detta erkändes från detta håll, vilket medförde förhoppning om företagets framgång, som talaren ville främja. Blåberg förmodade att denna grundläggning, vilken redan uppmuntrades, såsom nu visat sig, skulle komma att äga bestånd och bli nyttig. Sällskapet De Fattigas Vänner, som nu uppgår till mer än 1.000 personer, bestod till en början av omkring 7 personer, vilka gjorde sammanskott med kopparslantar. Sällskapet rör sig nu med några tusende riksdaler om året. Ekström fann det glädjande, att behovet av en sådan stiftelse kändes hos män ur hantverkerierna och näringarna, ty på denna grundval skulle byggnaden säkrast uppföras och mest tryggad bestå. Trädgårdh erinrade att emellan den högre bildningen och folkbildningen, sådan den hitintills varit, sträckte sig ett stort svalg och fägnade sig över försöket att överbygga detsamma, varvid han visserligen hyste förhoppningar, men även farhåga.

Sådana voro i korthet förhandlingarna vid Bildningscirkeln i Stockholm, första sammanträde. Företaget rönste snart deltagande hos upplysningens och folkets vänner, men också snart harm och förborgad avund samt svåra profetior. Man tyckte att Cirkeln saknade behörighet, den hade inga stadgar, den saknade fasthet: man erinrades om den förut mindre kända tilldragelsen, att stiftarna till Sällsk. De Fattigas Vänner skola blivit kallade, att i polisen stånda ansvar för stiftelsen, den ena myndigheten sade, att det vore intet ont i företaget, en annan tyckte den var överflödig, då Slöjdföreningen nu kommit till stånd. Renhult fick av sin kamrat det svaret, att då stiftelsen icke avsåg något annat än bildning, så vore sammanträdena för honom onyttiga, ty bildning ägde han tillräckligt förut: Trädgårdh hade man svarat från dylika håll att man ville vänta. Oaktat dessa och flera andra svårigheter grep saken omkring sig ganska hastigt. Att öka det redan stora antalet stiftelser i huvudstaden med ännu en som vore född med samma lyte, att nämligen utestänga och förkasta, men bevara de utvalda inom skråandans och kotteriets föga prisvärda regler hade icke varit av något värde. — Det hade visserligen varit läckert för mången, om stiftelsen avsett blott en enda gesällklass som blivit i

tillfälle att på sammankomsterna häckla den nya gesällstads-
gan och stegra bitterheten mellan mästare och gesäll. Man
ville med denna stiftelse motsatsen och tillträde öppet för
alla, husbonden och drängen, förmannen och hans underord-
nade. Den första verksamhet vid stiftelsen å allmänhetens
sida hade visserligen utgått från skraddargesäller, men den
skulle ej stanna ensamt hos dem. Därför bemödade sig Ren-
hult och Trädgårdh om att vinna personer utur andra arbets-
klasser och lyckades. Till sakens båtnad inträdde uti Cir-
keln redan vid dess andra sammanträde Apotekare Willman,
som jämte klassisk bildning, utmärkt skicklighet i kemi och
sättet att välja och utföra experimenter, ägde en lycklig
förmåga att tala och meddela sig. Vid detta sammanträde
upplästes ett av Trädgårdh författat anförande, som måste
anslå genom sin redliga teckning av vanvården vid gesäl-
lens bildning och hans förhållande som spelare. Det handlar
om

Det mindre lyckliga tillståndet inom gesällklassen och behovet av att förbättra densamma.

Den prägel, som genom börd och uppfostran blir männi-
skan påtryckt, bibehåller sig gärna, särdeles hos de lägre,
mera vanlottade folkklasserna, vilket är tydligt uttalat i ett,
kanske enfaldigt, men uttrycksfullt ordspråk: Den som är
slagen till slant blir aldrig en riksdaler. Det må ej anses
förmätet, att jag här talar om mig själv, helst jag endast
har därvid för avsikt, att uttrycka mitt vetande av min ring-
het och underlägsenhet. Annorlunda torde det väl hava blivit
om en vårdad uppfostran varit min lott. Ofta, ja ganska
ofta, har jag tänkt på möjligheten och sättet att tillägna mig
en bildning, som gjorde mig värdig att inträda även i andra
kretsar, än endast i den, där händelsen ställde mig, men jag
har funnit så få sympatier, att jag nästan misströstade om att
finna ens några, som i så fall tänkte lika med mig. Gesäll-
klassen, vanligen bestående av ynglingar, utgångna från
armodets låga boning, saknar den bildning, man väntar att
hos densamma finna. Varför är det så och ej annorlunda?
Jag är född och uppfödd på landet av föräldrar, vilka varken
kunde eller förstode att giva mig en bildad uppfostran. Jag

skulle så fort som möjligt komma bort i någon lära, där
jag komme i tillfälle att inhämta färdigheter, som försäk-
rade mig om en anständig livsbärgning, ehuru tarvlig den
än kunde bliva. Ändamålet vanns väl någorlunda, men jag
kände mig likväl aldrig lycklig, aldrig nöjd: något fattades,
jag visste ej vad, saknaden av detta något torde mången
i likhet med mig hava erfarit — och detta något vad
var det väl? Därom underrättades jag av själens törst efter
vetande. Denna trånad, att få veta varför det eller det är
och varför det är så och ej annorlunda har följt mig i alla
skiften av livet och skall väl följa mig till dess afton. Sedan
jag blivit gesäll, erfor jag, att ej endast jag saknade de kun-
skaper, som göra för oss angenämt detta livet och förbereda
ett bättre efter detta. Jag har sett män med arbetsförmåga
och skicklighet nödsakade att umbära det nödvändigaste,
emedan de gynnat låga böjelser och glädjetomma förströ-
elser. Vanarten att på krogar och spelhus förstöra och till
rovgiriga spelhusvärdar offra vad ett mödosamt arbete givit
är både allmänt och olyckligt. Ej invigd i spelhusens hem-
ligheter, men genom beröring med andra, bekant med spel-
sjukan och dess följder, har jag sett män, med glömska
av hustru och barn, lägga veckopenningen på ögat utav ödets
färning i hopp om vinning. Skildringar av spelhusinrättnin-
gar, särdeles dem, som kallas biribiklubb, av en stor del
bland medelklassen synnerligen omtyckt, låta oss inhämta,
att vinsten är i det närmaste omöjlig, ty spelreglerna lära
vara så uttänkta, att värden är, som man säger under tak.
Skulle ock någon lycksoökare vinna, så blir vinsten återopad
som ett medel att fånga den falska hederskänslan och förmå
vinnaren att våga förnyade högre insatser till dess medlen
äro uttömda och skulden återstår. Den förvillade lämnar
spelhuset, solen uppgår över hans sömnlösa, blodsprängda
öga, förbannelserna flödande över den olyckliges läppar, äro
ett uttryck av harmen över svikna förhoppningar. Med
sjunkna själs- och kroppskrafter återvänder rumlaren till
arbetsrummet, där han under trägen flit och hårda försä-
kelses intjänar ännu en veckopenning, för att användas —
på samma sätt. Varför är nu detta så och ej bättre? Männe
i de förvillades själar ej finnas rum för ädlare begrepp och
renare känslor? Jag tvivlar att hos de flesta sådant är möj-
ligt; ty de hava gått för långt. De kunna, de vilja icke från-
gå sina vanor, vilka med sina förstörande följder blivit behov.

Detta tillstånd, så allmänt det än är i gesällklassen, har dock många glädjande undantag, men icke dess mindre är av behöfliga förbättringar, eller om man så vill reformer i samhället, den hos gesällklassen icke minst viktig, helst denna klass utgör högsta trappsteget för ett stånd, som deltagar i landets lagstiftning och stöder tronen. Är det möjligt att till sin vederbörliga ståndpunkt upplyfta denna nyttiga klass? Det är att befara, att en uppmaning till användande av lediga stunder för njutningen av ädlare nöjen än förutnämnda och andra, här ej vidrörda, oseder skall möta motstånd av brist på smak, tid och tillgångar, då fråga är om stiftelsen av ett sällskap, som avser inhämtandet av nyttiga lärdomar av allmänt intresse. Förslaget att ordna en bildningscirkel torde väl hos många vinna sympati, men få äro av vår ringa och på bildning fattiga klass i stånd att i väsentlig mån bidra. Till förslaget främjande fordras tillgång på böcker och denna torde kunna beredas genom en framställning till våra större förläggare. Lärda och bildade män hava redan vid första framträdandet av denna idé, som avser stiftandet av en allmän bildningscirkel med värme omfattat densamma och skola framgent, därom är jag övertygad, nitiskt bistå stiftelsen. Måtte de, vilkas fördel och nöjen med inrättningen åsyftas, finna smak och böjelse för denna, av behovet påkallade angelägenhet!

Om man någonsin tvivlade på att en allmänlig bildningsanstalt, där arbetarna i allmänhet och gesällerna i synnerhet behövde inträde, så blev man nu på ett överraskande och nästan nedslående sätt övertygad därom.

Antalet av ledamöter hade redan vid 2:dra och 3:dje sammanträdet så ökat sig, att man såg det företaget vore värt att arbeta för. Ehuru föreskrifter vid utvecklingen av på förtroende byggda föreningar icke alltid just äro de nödvändigaste gäfvorna, emedan reglementeringslusten och ledningsbestyret därigenom får ett medel mera att leda företaget på avvägar, måste dock sådana upprättas i hopp att därigenom främja företaget i ekonomiskt hänseende. Det syntes vara både med klokheden och det rätta överensstämmande, att företaget hos vederbörlig anmäldes. Författaren, som uppsatt förslaget till stadgar ville uti dem lämna den moraliskt goda viljan tillbörlig frihet; motverka avogheter klasser emellan, särdeles emellan mästare och gesäller, samt framför allt nedlägga uti handlingen ett religiöst element. Vid

3:dje sammanträdet överlämnades således förslaget till granskning av Cirkelns ledamöter: det anförtröddes åt lagkunnige, tillstädesvarande medlemmar. Man hoppades, att på detta sätt få Cirkeln snart så i ordning, att den kunde vinna förtroende av de personer, som möjligen kunde vilja gagna den i ekonomiskt hänseende. Grunden till en kassa bildades genom insamling, som uppgick till 6 R:dr 32 sk. B:co; även nedlades bottenboken till en boksamling, därigenom att Ekström överlämnade ett exemplar av A. Agardhs avhandling om de lägre folkklassernas upplysning.

Vid nästa eller 4:de sammanträdet antogs med blott tillägg av 4—5 ord förslaget till stadgar, i enlighet varmed val till styrelse företogs vilket utföll sålunda:

Ellmin, J., Med. Doct., Ordf.

Fahnehjelm, A. L., Löjtnant, v. Ordf.

Willman, T. F., Apotek., Sekreterare

Zander, I. G., Rådman

Ekström, K. P., ung Läkare

Willman, A. E., Notarie

} Tjänstgörande
} ledamöter

Renhult, O., Skräddaroldgesäll, Skattmästare

Trädgårdh, S., Skräddargesäll, Bibliotekarie

Holmer, A., Skräddargesäll

Eklund, »

Folin, »

Wernlund, »

Lundström, »

} Biträdande
} ledamöter

Grannlagenheten påkallar att här fästa uppmärksamheten på en oegentlighet. Cirkeln hade icke mer än en enda liten bok, bestående av några få blad. Ellmin gav vid detta tillfälle 3:ne verk och Trädgårdh ett av betydelse, nämligen världsomseglaren: summa 6 verk, således icke något bibliotek, som fordrade en föreståndare, och då stadgarna uppsattes, vågade man ej tänka på någon boksamling, annars hade bibliotekarien också blivit i stadgarna omnämnd bland styrelsen; men nu hade man övertygelse om, att böcker skulle tillskyndas inrättningen, därför utsågs bibliotekarie, som borde deltaga i ledningen av det hela.

Innan Ellmin gav sitt bifall till stadgarna överlämnade han till protokollet sin mening, att Bildningscirkelns ändamål skarpt och bestämt borde uttalas. Kristna kyrkan kallas allmänlig därför, att dess portar stå öppna för alla folkslag och för varje människa. Så skall ock en dag vishetens tempel öppna sig för alla, som vilja stiga dit in och vetenskapens sol, gemensam för alla, lysa över folken. Sådant är vårt gemensamma strävande i följd varav ingen hederlig man kan bliva hos oss utesluten. Beklagligtvis kunna vi ännu icke inbjuda det andra könet, men vi hoppas att i en icke avlägsen framtid skall kunna åstadkomma även detta. Ordföranden som värd på stället hade dörrarna öppna till rummen, där familjen befann sig, stundom omgiven av bekanta och för saken påhälsande, varibland även Oldgesäll Renhults fru inbjöds. Sålunda inleddes med lätthet möjligheten att inbjuda fruntimmer vid föredragen. Religionskillnad mötte icke något motstånd. Willman öppnade vid detta sammanträde sina omtyckta föreläsningar i kemi, vilket mycket bidrog till cirkelns förkovran. Den 23 dec. överlämnade Ellmin och Renhult ett exemplar av stadgarna till överståthållaren.

S t a d g a r
f ö r
Bildningscirkeln i Stockholm,
av ledamöterna antagna d. 7 dec. 1845.

§ 1. Bildningscirkeln, ett samfund för samhällsgagneliga upplysningars inhämtande och spridande, stiftades d. 26 okt. år 1845 till åminnelse av H. K. H. Prinsessan Charlotta Eugenia Augusta Amalia Albertinas första nattvardsgång och ursprungligen grundlagt av ledamöter utav Skräddargesällskapet, avser beredandet av möjligheten för den med trägna borgerliga sysselsättningar upptagna manliga personalen i huvudstaden, att tillgodonjuta gagnelig undervisning, vilken kommer att inför cirkeln meddelas av upplysta och för ändamålet nitiska medborgare.

§ 2. Bildningscirkeln, såsom fristående förbund emottager till ledamöter varje välfräjdad, av någon samfundsmedlem förmånligt känd, mansperson, som i saknad av vidsträcktare

studier och akademisk bildning hyser kärlek till insikter i det sanna, sköna och rätta. Trosbekännelse, stånd och villkor lägga icke hinder för inträde. Förteckning föres över cirkelns medlemmar.

§ 3. Bildningscirkeln stöder sig mot en kärna av upplysta män, som tillhandagå med råd och lämplig undervisning. Bland dessa män väljer Bildningscirkeln för året ordförande, en vice ordförande, en sekreterare samt 6, 10, 14 eller flera tjänstgörande ledamöter, som åtaga sig att vid sammankomsterna hålla föredrag, vilka torde komma att biträdas av ämbets- och vetenskapsmän, vilka av nit för allmän upplysning understödjda och hedra företaget.

§ 4. Bland ledamöterna i cirkeln, ordnad som i § 2 säges, välja förbundets ledamöter en skattmästare, en bibliotekarie samt ett för året behövt antal biträdande ledamöter, som tillhandagå rörande förbundets angelägenheter. De enligt § 3, valda ämbetsmän i förening med skattmästaren och biträdande ledamöter utgöra styrelsen. Hos denna förberedas Cirkelns ärenden, för att vid allmän sammankomst till avgörande företagas.

§ 5. Varje ledamot i Bildningscirkeln är berättigad att hålla föredrag, då han därtill finner sig vuxen, dock må det vara ordföranden tillåtet att för tillfället avbryta detsamma, i fall det ej är så ordnat som behovet kräver. Noggrann ordning iakttages i sättet att begära och begagna ordet. Ett föredrag till exempel av verkstads- och fabriksarbetare är även för vetenskapsmannen välkommet och oftast för honom lärorikt. Vid föredragen bör ihågkommas att föreningens verksamhet vilar på en religiös grund och har till föremål att reda och utvidga begreppen om skapelsen, för att från upplysningens synpunkt antyda Majestätet hos dess upphov. En i grunden religiös samhällsmedlem är alltid en god undersåte, fosterlandsvän och medborgare. Därför skall, som man hoppas, olåten mellan de olika samhällsklasserna, som här sammanträffa, lägga sig och missljuden möjligen för en framtid avtyna i samhället, så att lydande och bjudande, bemedlade och torftiga, den mäktige och den svage förstå, värdera och bistå varandra. Däremot höra klandersjuka och politiska strider icke hit. Med lugn i tanken och ädel värma i känslan kan man hoppas att Bildningscirkeln skall förmå att för en samtid och framtid uträtta något gott.

§ 6. Bildningscirkeln inkomster bestå av insamling vid sammankomsterna och årsavgiften, vilken må bestämmas efter omständighet och så att ej fattigdom utestänger vetgirighet. Gåvor till ändamålet främjande emottagas med tacksamhet och för det hela redogöres vid årsrevision.

§ 7. Trenne revisorer väljas inom eller utom Bildningscirkeln, vilka ej äro redovisande. Revisionsberättelsen, innefattande en översikt av föreningens arbetsätt och ekonomiska ställning, uppläses på högtidsdagen d. 26 okt. men då denna ej infaller på söndag, begagnas nästföregående söndag. Sekreteraren uppläser en redogörelse för den andliga verksamheten inom cirkeln: ämbetsmän väljas.

§ 8. Bildningscirkeln söker efter förmåga att förvärva sig en boksamling, varifrån ledamöterna på billiga villkor kunna bekomma böcker till låns. I syftet ligger ock att av de hållna föredragen ordna årsberättelsen, så att därav en folkskrift kan uppkomma, varav exemplar kostnadsfritt till ledamöterna utdelas.

Nästa eller 5 sammanträdet upplästes för cirkeln följande skrivelse till

»Herr Doctor Ellmin»

»Herr Doctor! Till Herr Doctorn får jag äran återställa Stadgarna för den s. k. Bildningscirkeln, mot vars öppnande intet hinder möter. Med fullkomlig högaktning har jag äran vara Herr Doctorns Ödmj. Tjänare.

Stockholm 28/12. 45.

J. W. Sprengtporten.»

Genom detta vackra dokument var Bildningscirkeln i Stockholm i sina yttre förhållanden betryggad; därför kunde man vid nästa eller 6:te sammanträdet bestämma inträdes- och årsavgift, varvid likväl, särdeles av Renhult och Trädgårdh, den satsen hållits uppe, att fattiga lärgossar skulle få kostnadsfritt följa gesäll åt. Det i förhållande till föreläsningrummet stora antalet åhörare, 70 personer, påminde om nödvändigheten att skaffa större rum. Skraddargesäll Borgström åtog sig, att med sin vackra stil giva cirkeln ett exem-

plar av dess protokoller och förhandlingar. Alltså fortfor herr Borgström som notarie vid Bildningscirkeln till den 10 maj 1846. Förslag att anskaffa inträdeskort antogs med villkor att enligt ordförandens förslag orden Bildningscirkel i Stockholm skulle tryckas i cirkelform. Vid 7:de eller sista sammanträdet i privat mans bostad före sommaren utdelades alltså inträdeskort och inskrivning ägde rum: i allmänhet var man betänkt på att vid Cirkeln uppträdande på ett mera offentligt ställe kunna bibehålla ordning, ehuru detta ej rätt väl lyckades, och till stor del därigenom, att ännu medel saknades. Under detta fjärdedels år hade cirkeln varit besökt av militärer, rättslärde, riksdagsmän, apotekare, läkare, handlande, folklärare, studerande samt mästare, gesäller och lärgossar ur 12 olika yrken. Största antalet hade varit skraddargesäll. Cirkeln hade tillägnat sig stadgar, vederbörligt tillstånd, bestyrelse och grundlagret till kassa och boksamling, den hade ett känt och aktat namn, utmärkt sig med omtyckta föreläsningar samt påtänkt åtskilligt för sin framtids betryggande, framför allt glädde man sig över att idén om en allmänlig förnuftets upplysningsanstalt var grundlagd utan avseende på, av rangsjuka lidande, undantagslagar, varför man med särdeles nöje ansåg att extra parmmätaren och bonden icke saknats bland ledamöterna. Vid detta cirkelns sista sammanträde, frågade ej utan hemlig oro ordföranden: »Skall den nu verkställda sådden bära frukt?» Han svarade därpå bland annat att sådant beror dels av vårdarna, dels av andra omständigheter. Det fordrades, menade han, vårdande händer, som biträda de unga hjärtbladen, när växten såsom nu skjuter upp ovan jordbrynet: då det blir nödvändigt att förekomma olägenheten av möjligen inträffande majfrost och menligheten därav, att en molnig dunstkrets förhindrar solens strålar att verka livande på den levande brodden. Bildningscirkelns organisation har förmånen av att vara utgången från de folkets kretsar, där inga biva-sikter borde träda i stället för kunskapsbegäret. Cirkeln behöver blott sörja för sin torftiga utkomst, vilken är så måttligt beräknad, att det lilla bidraget därtill icke utesluter någon att bli medlem av cirkeln. Cirkeln har i det privata huset varit hedrad med närvaron av bildade fruntimmer. Fördomarna oakta hoppas man, att man skall kunna inbjuda till våra vetenskapliga föredrag även fruntimmer. Om man anser kvinnan nästan företrädesvis böra äga en plats i Guds hus,

så är det ock lika nödvändigt, att en plats i upplysningens och vetandets helgedom inrymmer vår första lärarinna. Den ordning, som under tiden iakttagits hedrar i hög grad ynglingarna, helst trängseln icke tillåtit begagnande av stolar, utan åhörarna måst stå, ofta ifrån kl. 6 till 10. För en sådan ordningens bibehållande står värden ävensom Bildningscirkeln i stor förbindelse hos Renhult och Trädgårdh. Blotta nyfikenheten indrog stundom en och annan, som i dumdryghet försökte att förtiga sitt namn, dessa voro naturligtvis sådana som gjorde påhälsningar från vetenskapernas stora träsk, ej från arbetarklasserna. Innan ordföranden såg sitt älsklingsämne, den sköna cirkelblomman, lämna den bostad där hon tagit rot yttrade han följande.

Avskedsord:

Den övriga tillväxt, denna hos oss hitintills alldeles oförsökta, bildningsart ernått, hedrar på ett utmärkt sätt den ungdom, som så livligt omfattat det nya företaget, lika som det icke kan annat än fägna, understöda och elda dess årliga ledare och sprida hälsa och förnygrad kraft uti statslivets ådror. Uppgiften var emellertid icke lätt att lösa, även om man var bestämd för den åsikten, att en kunska-pens allmänliga kyrka borde byggas. På vilka tider skulle den ändamålsenligast öppnas? Större delen av den ungdom, som bevistat våra sammanträden, saknar tillfälle att besöka skolorna. Mången verkstadsgosse hinner ej mer än genomgå sin kristendom till första nattvardsgången. Till följd av nödvändighet är på somliga verkstäder söndagsförmiddagen den mest trägna arbetstiden. Skulle nu ock skolorna av en och annan kunna anlitas, så kan undervisningen därstädes ej billigtvis överskrida de vanliga grundämnen, som tillhöra gossåldern, samt möjligen innefatta handledning i slöjd och hantverk, vilket väl kan främja den professionella uppfostran, men då måste vetenskapens och konstens skönaste uppenbarelser lämnas ovidrörda. Så icke hos oss. Vi förmå väl icke bilda vetenskapsmän, men vi hava redan för varje frisk och väl danad själ visat nya, undersköna vägar, på vilka hon kan till Gud skicka sin tanke. Vi hava för våra sammanträden valt den för oss enda lämpliga tid — nämligen kl. 6 söndagseftermiddag. Vår lärosal öppnas, när kristendomens

kyrkodörr stänges och de flesta skolorna stå tomma. De unga lärjungar, som fira sabbaten kunna med uppbyggelse fortsätta sin gudstjänst hos oss. Vårt syfte är att icke gå i vägen för någon bildningsanstalt utan tvärtom hylla och främja alla. Oss tillkommer nu, att arbeta på stiftelsens bestånd och förkovran. Min övertygelse är, att företag, som utgå från folket, äga säkrare bestånd än de, som finna sitt rotfäste på höjderna; ty detta är ofta ganska löst. Vi behöva väl icke i närvarande tidevarv frukta förföljelse i lagarnas namn, men motgångar må vi bereda oss på, ty det ligger i sakens natur, att varje sanning, som framträder ny och uti handling, mötes här och där av fiender, oaktat den slutligen segrar. Kristendomen var till en början övad i tysthet och av några få. De samlade sig på andaktstimmarna uti grottor och palm-lunder, varför ock våra kyrkor, som äro uppdagna i götisk stil, hava pelare, som likna palmer. Den förföljda religionen erkändes slutligen och Constantin gjorde den till statsreligion. Så har upplysningen i varje riktning sina strider, att bestå, sina motstånd att bekämpa, sina segrar att vinna. Vår anstalt har rönt en synnerlig hyllning av folket och deltagande utav den klass av allmänheten, som minst kommit i åtnjutande av upplysningen. Även av Sveriges odalmän äga vi en ibland oss, förre riksdagsmannen, nu bankofullmäktigen Sven Heurlin, som torde kunna å landsorterna åstadkomma samfund sådana som detta. Vi, som åtagit oss det angenäma, men ej så särdeles lätta bestyret, att hålla föredrag, få på det förbindligaste tacka för det varma deltagande vi erfarit, särdeles av den ungdom, som med så utmärkt uppmärksamhet följt oss.

Sammanfattar man nu grunddragen i Bildningscirkeln sådan den utgick från dess förste ordförande, så finner man, att denne hade skäl uti att yttra farhåga för motgång. Stiftelsens allmänlighet, ursprung från folket, och syfte, att verka neråt bland folkmassorna medförde få förhoppningar om utmärkelser, fängslade icke fåfången genom inbjudning, att knyta förnäma förbindelser och fira lustbarheter, utan måste tvärtom stöta den icke obetydliga kvarleva av framåtskridandets motståndsmän. Dessutom: så många huvuden, så många sinnen. Mången kunde ju av ädlare bevekelsegrunder vilja giva saken en annan riktning. Alltnog: inom cirkeln bildade sig »olika åsikter» och deras innehavare uppfattade såsom sin plikt, att motverka de äldre från grundidéerna

utgående åsikterna. I följd härav utgick en kärntrupp ur cirkeln och andra, som hyllade de nya åsikterna inträdde. Det låg i Bildningscirkelns syfte att inom densamma bilda mindre cirklar, som kunde sammanträda då Bildningscirkeln, som borde sammanhålla det hela, icke var tillsammans. Därför hade den sammanträde endast varannan söndag. Man hoppades, att en eller annan cirkelns ledamot skulle i föräldrars eller eget hem kunna av bekanta bilda omkring sig en krets, som funne behag uti upplysande sysselsättning. Cirkelns bibliotek kunde bistå med böcker. Cirkelns vårdare kände med välbehag, att en officer av högre rang gick till nattvarden med sina gamla fattiga föräldrar, som tillhörde de lägsta bland de lägre folkklasserna. Man älskade att göra dylika idéer inom cirkeln gällande. Man trodde ock, att föreningar för vissa kunskapsarter skulle inom cirkeln bilda sig t. ex. en omkring kemisten, en annan omkring tecknaren o. s. v. Cirkeln trodde sig kunna räkna på välviljan hos personer med talanger. En cirkelns dåvarande ledamot föranstaltade en representation till fördel för cirkeln, dock icke i cirkelns namn. Man saknade icke heller den förhoppning, att en varmare brödrakärlek skulle inom cirkeln utveckla sig, så att den gamla svenska avundsjukan kunde avnötas. Det syntes icke omöjligt att om sommaren åstadkomma folklekar av ädlare beskaffenhet än dem man inbjudit allmänheten på förut. Man hoppades alltså kunna vinna en eller annan hantverksidkare för naturvetenskaper, sådana som blomsterläran och läran om jorden och jordformationerna, vilka kunskapsarter kunde giva anledning till utflykter till Stockholms vackra omgivningar sommartiden. De få timmar cirkeln vore tillsammans borde upptagas av rent vetenskapliga föredrag, helst med praktiskt syfte. Men cirkeln rönt snart en motgång, varigenom dess verksamhet icke obetydligt rubbades. En av dess, såsom föredragande lyckligast lottade ledamöter, Apotekare Willman, avled den 20 febr. 1846, 12 dygn efter hans sista, med vackra experimenter belysta föredrag i Bildningscirkeln. Att emellertid de idéer Bildningscirkelns förste ledare uttalade, funno gensvar hos ungdomen därpå rönt han ett utmärkt vackert prov därigenom att cirkeln förärade honom 2 sköna silverljusstakar med inskrift, som å tabellen anført är, för vilken gåva jag städse på ett angenämt sätt står i förbindelse. Här bör ej förbigås en av de vackraste tilldragelser inom cirkeln. Banko-

fullmäktigen Sven Heurlin begärde vid cirkelns sammanträde den 19 april 1846 ordet för att, såsom han uttryckte sig, avlägga sin tacksägelse för de uppbyggliga stunder bevisandet av Bildningscirkelns sammankomster berett honom. Jag aktar mig stolt, sade han, att vara medlem av ett sällskap med ett så ädelt syfte som detta. Jag är själv en hyddans son, född av fattiga föräldrar, som varken hade råd eller förmåga att göra något för sina barns uppfostran. Jag har således ej erhållit någon annan bildning än den Gud och naturen givit mig genom förlänandet av kraft och begär att på egen hand sträva därefter. Jag vet således att uppskatta bildningen och de tillfällen till dess ernående, som erbjudas åt dem, som äro i samma belägenhet jag varit. En samhällsförening, som icke har upplysning till grundval kan väl till en tid äga bestånd genom samverkan av det andliga bedrägeriet och det politiska förtrycket, men måste likväl snart ramla, som ett hus utan grund, utan något säkert stöd. Slå bort dessa falska stöd och lägg bildning till grundval för byggnaden och alla, som bo där få ljus och trevnad. Bildning är detsamma som daggen och regnet för marken. Tag bort dessa och jorden blir en ödemark. Det är hos de sanna vetenskapsmännen ett behov att åt andra meddela upplysning. Det är från dem det liv utgår vilket föryngrar det ljus, som upplyser. Vårt gamla Sverige synes insövt för ett ögonblick: dess nationalanda synes slumrande, men bakom denna slumrande nationalanda finnes ett annat Sverige, en annan nationalanda, som icke sover, och denna väckta nationalanda skall sprida sig till alla klasser av folket och lämna välsignelserika frukter. Det är till detta allmänna åtnjutande av upplysning och trevnad vi sträva, ej allenast för oss själva utan för dem, som komma efter oss. Må ock frukterna ej mogna under vår tid, må minnet av oss förgås blott våra idéer slutligen segra! Svenska folket har fördelen av att på tronen äga en konung, som nitälskar för allmän upplysning, som allvarligt vill att alla dess undersåtar frälsas från andligt, ekonomiskt och politiskt betryck. Jag lyckönskar Bildningscirkeln att hava tillägnat sig kunniga och nitälskande män, varigenom dess bestånd tryggas och dess utveckling beredes. — — —

Bokhandlanden herr Götrek, som förde dagens protokoll och har förtjänsten av, att hava uppfattat förestående avskedsord yttrar lika sant som vackert »Bankofullmäktigen

Sven Heurlins här ofullständigt återgivna extemporerade tal elektricerade alla närvarande. Den ledighet, klarhet och hjärtlighet, varmed han uttryckte sina ädla tänkesätt väckte hos alla rörelse och beundran.»

Redan den 5 april hade Kapten Fahnehjelm i ett skriftligt anförande väckt frågan därom, att stadgarna ehuru, som han yttrade sig, »för tillfället högst förtjänstfullt uppgjorda», erfordrade nu några förändringar, varför kaptenen ville till diskussion framställa huvudsakligen 7:e §. Även föreslog han, att välja ämbetsmän vid Bildningscirkelns sista sammankomst på våren. Det vore nämligen icke möjligt, att sammanhålla Cirkeln den vackra sommartiden och den kunde ej gärna samlas före den 1 sept. Det vore således av högsta vikt att tjänstemännen voro säkra om sin ställning, de skulle då hava större eggelse att arbeta för Cirkelns ändamål, då de veta, att de själva under de kommande sammanträdena få skörda frukterna av sina åtgärder. Med anledning härav begärde Bokhandlanden Götrek den 19 april ordet. Hans anförande lyder: Jag utbeder mig att få yttra några ord uti den fråga, som nu diskuteras och i sammanhang därmed tillkännagiva mina åsikter rörande detta samfund varav jag för kort tid sedan blivit medlem, men vars syfte jag trott mig redan hava uppfattat och om vars historia jag genom handlingarna förskaffat mig underrättelse. Av dessa handlingar har jag erfarit, att tvenne unga män av hantverksklassen djupt kännande behovet även för dem vid det materiella arbetet fästade av näring för den bättre andan och det väckta kunskapsbegäret hos människan, uppsökt en man, tillhörande de lärdes klass, och hos honom funnit sympatier, d. v. s. likstämmighet i känslor och tänkesätt angående det välgörande inflytande som en närmare ingången förening mellan teorin och praktiken, emellan vetenskapen och den otillfredsställda vetgirigheten, emellan sinnet för det sköna och den oförtrutna arbetsmödan, skulle hava i synnerhet för den talrika klass, vars bildning i ungdomen vanligen försummas och för vilken en uteslutande professionell uppfostran till större delen och ofta helt och hållet undanträngt den moraliska. Genom dessa förhållanden har en nästan oöverstiglig gränsskillnad blivit utstakad emellan de olika samhällsklasserna. Härav härleder sig den skiljemur, som blivit uppdragen emellan vad man kallar bättre eller sämre folk, och med den senare benämningen angivit den klass,

som endast ägnat sig åt det materiella arbetet. Ingen indelning av människorna kan dock stödjas på en mera falsk grund. Det finnes visserligen inom samhället verkligen så kallat bättre och även så kallat sämre folk, men jag fordrar andra kännemärken än de, som vanligen antagas för rangordningen. Alla arbetare, av vad samhällsklass som helst, kallar jag det bättre folket och alla lättingar, de må vara så rika, grant utstyrda och av andra lättingar så högt ansedda som helst, kallar jag det sämre.

Men åter till Bildningscirkelns historia. — Kring dessa 3 män, Bildningscirkelns egentliga stiftare, hava vi sett en stor mängd av olika klasser gruppera sig. En förening har därav bildats, som i det närmaste antagit den vackra karaktären av en växelundervisningsskola. I livets storskola böra vi (det kristliga sinnet bjuder så), alla utan åtskillnad, anse varandra såsom medlärjungar och skolkamrater, så även här — och de ibland oss, som av det ringa vi i allmänhet känna, veta något mer, tänka något djupsinnigare, känna något varmare, än mängden, de bliva våra monitörer. Fråga har här blivit väckt om val av ämbetsmän. Bildningscirkeln vet för sin andliga verksamhet ej av några andra tjänstemän än dessa s. k. monitörer. Denna vackra idé av växelundervisningsanstalt och kamratskap olika klasser emellan tycker jag mig finna att stiftarna hava velat giva vår förening. Att reglementera för en förening, som liksom denna bildats och sammanhållits genom förenade högre intressen, genom inbördes kärlek och förtroende, tyckes hava varit överflödigt. Men vi leva i konstitutionernas tid och stiftarna följde tidens sed. De gåvo Bildningscirkeln ett reglemente. De trodde sig därigenom uppfylla allan rättfärdighet, och man bör hålla dem räkning därför, då de bundo sig själva under lagens bokstav. De förmodade ej och kunde skäligen ej förmoda, att bokstaven här skulle döda andan, och vi hoppas, att i förevarande fall detta ej heller må bliva händelsen.

Vid vårt senaste sammanträde väcktes en motion av en ibland Bildningscirkelns för nit och verksamhet mest värderade medlemmar, dess n. v. vice ordförande, hr Kapten Fahnehjelm. Denna motion avsåg i Hr Kaptens tanke nödiga förändringar i stadgarna. I 7 § av dessa stadgas nämligen, att nya ämbetsmän böra väljas på högtidsdagen. Motionären yrkar, att detta val måtte försiggå innan ferierna inträda i början av maj, så att de nyvalda ämbetsmännen må hava

en beredsetid för sin verksamhet för nästkommande arbetsår, som tager sin början med september månad. Det tyckes också hava sin giltiga orsak att Bildningscirkelns ämbetsmän börja sin verksamhet, då Bildningscirkeln efter sommarferierna ånyo om hösten börjar det nya arbetsåret, samt att de ej mitt i sin verksamhet avbrytas, vilket skulle inträffa, om val av nya ämbetsmän skedde först i slutet av oktober, ehuru jag icke, i detta fall med den värde motionären hyser någon farhåga att Bildningscirkeln skall med sitt val falla på sådana, vilka skulle såsom orden lyda, förvrida eller förstöra vad den föregående styrelsen uppbyggt. Men jag vågar, även i huvudsaken, vara av olika tanke med motionären och detta av följande grunder:

a) I våra stadgar av den 7 dec. 1845 finner jag ingenting nämnt om sommarferier. De ferier, som i år hava kommit i fråga lära således vara något tillfälligt, varå man ej kan stödja behovet av något stadgande för framtiden.

b) De ämbetsmän, vilka enligt stadgarna stå under någon kontroll äro skattmästaren och bibliotekarien, på vilken dag i året dessa efter fullgjord redovisning inför revisorer, av Bildningscirkeln erhålla decharge, torde vara likgiltigt. Stadgarna bestämma därför årsdagen i oktober, och finner jag för min del ingen anledning för handen att därifrån avvika, men däremot ganska billigt, att vi låta året fullt löpa sin ända, innan vi av dem fordra redogörelse och skrida till val av nya ämbetsmän.

c) Samma förhållande finner jag även vara i avseende på de ämbetsmän, som leda den andliga verksamheten och främst bland dessa ordföranden och vice ordföranden. De anse troligen ej allenast för sin plikt utan även för sin rättighet att till årets slut uti sin författning fortfara.

d) I händelse motionen härleder sig från det välmenande syfte att i tid trygga bildningscirkelns bestånd genom behållande av dess nuvarande ämbetsmän, så anser jag detta mått och steg mindre behövt, helst jag för min del anser Sällskapet n. v. ordförande, skattmästare och bibliotekarie såsom Bildningscirkelns stiftare, vara inamovibla, d. v. s. ej avsättliga ledamöter inom styrelsen så länge den livas av samma anda som hos dem föranlett denna deras skapelse. Under samma kategori vill jag även inbegripa vår vice ord-

förande hos vilken, enligt vad handlingarna utvisa, sällskapet ifrån dess stiftelse står uti den största förbindelse. Dessa män tillhöra oss och vi dem ifrån begynnelsen. Kring dem hava vi grupperat oss, varje tanke på deras avlägsnande från de platser de intagit är sårande för känslan, vår förening har uti sin historia ännu ej hunnit ifrån den patriarkaliska perioden och den största garanti att den ej avviker från sin vackra idé har man däruti att den tillsvidare får förbliva under själva stiftarnas ledning.

På grund av allt detta yrkar jag, att våra stadgar får uti denna punkt bliva alldeles orubbade, åtminstone året ut till den 26 okt. De äro med så mycken betänksamhet upp gjorda och sakna helt och hållet allt småaktigt reglementerande, att de ganska väl kunna hålla provet under första året. Även yrkar jag, att all fråga om nytt ämbetsmannaval må vila till dess vid årets utgång de nuvarande ämbetsmännen komma i tillfälle att för förvaltning redovisa.

Bildningscirkeln har en framtid. Varje frö, det må vara litet som ett senapskorn, som kärleken utsår, har det. Ingen motser denna framtid förhoppningsfullare än jag, men just därför är jag mån om, att det lilla fröet ej må rubbas, innan det hunnit väl gro och utbilda sig till rotfast planta. Bildningscirkeln har ej ännu såsom jag förr yttrat, ernått den utveckling, att den hunnit utom den patriarkaliska perioden. Tiden för en övergång ger sig nog tillkänna för var och en, som vill akta därpå. Vårt samfund behöver tills vidare endast att sammanhållas, ej att styras, och den inbördes tillgivenheten, det ömsesidiga förtroendet, den allmänliga välviljan utgöra för oss en så säker grund, att den ej genom en hur som helst organiserad styrelse må kunna ersättas.

Den varsamhet och nästan fara för inskränkningar, som röjer sig i stadgarna jävar, som jag hoppas, icke vad Götrek i det föregående om reglementering yttrat. Några allvarsamma betraktelser i anledning av ämnet torde här vara tillättna. Såväl filosofiens som religionens och statsförfattningarnas historia uppvisa blodiga minnen efter begäret att uppställa stadgar och föreskrifter. Samma ömtålighet som ligger till grund för en överhandtagande reglementering retade sofisterna mot Sokrates, ett mönster av dygd och älskvärdhet; de önskade, att statsreglementet måtte skydda deras egen skröplighet. Sokrates hade den fruktansvärda förmågan att upplysa folket om falskheten i sofisternas lärosatser. Där-

igenom ådrog han sig domen att tömma giftbägaren. Denna ömtålighet och självkärlek åstadkom söndring mellan Sokrates lärjunge, den varme kärleksrike Plato och dennes lärjunge den skarpsinnige men kallsinnige Aristoteles. Samma självkära ömtålighet inledde även de s. k. kyrkomötena, varefter kristna kyrkan söndrade sig. Sedan kyrkan sönderfallit och reglementerandet i avseende på ett och annat ytterligare tilltagit, fortgick söndringen vidare. Sålunda bands genom former och ceremonier kristendomens idé och broderskärleken kallnade. Försöken att frigöra kristendomens sanningar hava sedan dess mer eller mindre lyckats. Luther var blygsam nog att tro sig hava i detta fall endast sett morgonrodnaden. Man är till tidens ära allvarsamt sysselsatt att lösa reglementets dödande former för att befria kristendomens idé, så inom protestantiska som katolska kyrkan. Den senare företer det utomordentliga att dess överhuvud satt sig i spetsen för sanningens stridskämpar emot de gudlösa oskicken inom denna kyrka. Intoleransen eller ömtåligheten skapar stadgar, ceremonier, styrelse och despotism. På stadgan och skråordningen ammas fanatismen, fanatismen åstadkommer förföljelse. Sålunda uppkom tidigt och redan inom den grymme Neros tid de blodiga förföljelserna mot de kristna. De mäktiga, som tro sig härska ensamt med spiran eller verkligen härska med tankens makt, kunna på varje sida av denna del av kyrkohistorien övertyga sig därom, att det är omöjligt att besegra övertygelse med pinomedel. Varje droppe av martyrernas blod sprittade ju av vällust, att få falla som offergård på sanningens altare. Beklagligen gingo söndringarna alltför långt, de fortgå med sina ohyggliga följder ännu. Exempelvis bör nämnas att en tvist uppstod emellan dem, som i kyrkan trodde sig vara renlärliga och en högt uppsatt religionslärare, vid namn Nestorius, en tvist, som framhölls särdeles på mötet i Ephesus år 531. Av förhandlingarna ser man alltför väl, att mötesstadgarna icke bidro till det som gott var. Exemplet är valt för att visa huruledes ilska och fanatism kunna över tusende år medföra olyckliga följder. Nestorianerna, själva ledda av fanatism, krossas som man ser av offentliga blad, sannolikt i denna stund av förföljelsens mordvapen. Men, säger man, att förfara utan reglemente är ju att leva laglöst. Nej: förtroende är lag nog.

Här bör anmärkas, att lagen utvecklas ur rättsbegreppet;

det är en tillfällighet om reglementet är överensstämmande därmed. Lagen säger: inför mig äro alla lika. Reglementet behöver icke erkänna en sådan likhet. Reglementet kan bjuda, att i en riksförsamling skall den föra ordet, som är adelsman, utan medvetande av förnuftets föreskrift, att den skickligaste bör åläggas detta besvär. Av dylika sjukligheter lida tyvärr våra nyare, nu gamla vordne, konstitutioner, därför passa de så föga i de respektive länderna. Men så misslyckade de än varit, hava de dock i viss mån vunnit folkets bifall därför, att de inrymt något mera människokärlek än deras föregångare. Men när den okunnige högättade, i Jesuiterorden förhärdade, franske monarkens gunstling, Furst Polignac, försökte med nya stadgar och nytt reglemente förkväva och med Alexandersvärdet borthugga allt det goda, som fanns för folket förvarat i franska kartan, då först måste våldsverkaren vika, men detta kostade 10.000 fransmäns blod, utan — — —

Kanske ogillar man dessa betraktelser av må ske höga ting i jämförelse med Bildningscirkeln. Men dels kunna ringa anledningar och frön framkalla oberäkneligt stora följder, dels ville man hava antytt, att reglementet sträckt utöver tillkännagivande av andan uti och syftemålet med en sådan stiftelse, icke är annat än en tvångströja, som man sätter på idéerna för att hindra deras utveckling och att endast det gudomliga i en idé kan i så fall hindra honom att bli krympling. Utan att belasta sig med reglementering har en idé, som för sitt förverkligande förutsätter föreningar, nog att kämpa med ändock. Det synes med avdrag för tidens lynne, tänkesätt och odling, vara djupt grundat i sakens natur, att ibland anhängarna av en idé, den ene tvivlar, den andre förnekar och gråter o. s. v. — allt under det en misstänkt och avundsjuk skara där utanför korsfäster. Har idén likväl genomgått dessa prøvoskiften och firat sin uppståndelse, så är den betryggad.

Reglementerande undveks emellertid i Bildningscirkeln denna gång, men det mindre väsentliga, valet av s.k. ämbetsmän, försiggick med villkor, att de då varande skulle i sina befattningar fortfara till dess de årsdagen fingo avlägga redogörelse.

Sedan vid årsdagens firande den avgående ordföranden redogjort för årets förhandlingar och enligt föregånget val d. 10 maj 1846 uppnämmt, att tillträdande ordföranden var

Direktören Borg, vice ordföranden Kapten Fahnehjelm, sekreterare Doktor Ellmin, skattnästare Skräddaroldgesäll Renhult, bibliotekarie Skräddargesäll Sw. Trädgårdh, lämnades ordet till herr Direktör Borg och Bildningscirkelns första år var ute.

Härtill må fogas några

Slutord,

såsom för ämnet behövlige. Offentliga organer hava sedermera nästan fullständigt tillkännagivit Cirkelns nuvarande verksamhet, riktning, framgång och lycka, varvid H. Majestäts Nådiga gåva och visade bevågenhet intaga första rummet.

I förestående redogörelse med däri förekommande tabell, har man sökt uppgiva en var, som inom eller utom cirkeln under året väsentligen verkat för densamma och som vars och ens handlingar äro de bästa lovorden, så inskränker jag mig till, att förbindligast tacka en var, nämnd eller onämnd, som av gott sinne, upplyst nit och rena tänkesätt främjat Bildningscirkelns grundidéer. En stiftelse av så allmänligt syfte som denna är att jämföra med ett spartanskt barn, som i vidsträcktare mån tillhör det allmänna. Det beror således av flera fostrare, som utöva inflytande på dess framtida öden. Emellertid visade det sig snart, att grundtanken för Bildningscirkelns stiftelse vann folkets huldhet och kärlek, ehuru Cirkelns tillvaro icke var känd annorledes än på enskild väg. Av Stockholms tidningar var företaget icke omnämnt, blott Aftonbladet vidrörde ämnet uti korta ordalag. Desto livligare gingo underrättelserna på annan väg, vilket gav landsortstidningarna anledning att yttra sitt deltagande för inrättningen. En korrespondentartikel uti Eskilstuna Allehanda för d. 14 mars 1846 uttryckte först sitt bifall till företaget. Därför vann saken därstädes först efterföljd och lär nu vara i full gång där, ävensom på flera andra ställen. Önskligt är att de, som grundlagt eller grundlägga Bildningscirklar, ville fästa sig vid Bildningscirkelns grunddrag av allmänlighet eller universalism. Cirkeln bör vara tillgänglig för varje välfrejdad person, så att husbonden och tjänaren, husmodern och tjänstepigan, översten och timmermannen kunna i all vänlighet följas dit att där höra

ett föredrag likaväl som att i kyrkan höra en predikan. Erfarenheten har visat att sådant med fördel låtit sig göra. De slutna sällskaperna hava, som man vid mognare eftersinnande skall finna helt naturligt sitt huvudkvarter i huvudstaden och torde väl sådana anstalter uppgå till flera hundra. De mångfaldiga lärosalarna avse alla särskilda klasser och förhållanden, ingen av dem inbjuder menige man. Vid våra högre läroanstalter stå de världsliga vishetens byggnader med sina lärostolar omkring kyrkan: hon älskar dem, hennes vårdare dela där sin verksamhet mellan henne och lärosalen. Någon gång reses t. o. m. för oratorn och skalden talarestolen framför altaret, och som Tegnér sagt »står parnassen i den kristna kyrkan». Men denna parnass kan endast den bestiga, som har försäkringsbrev på, att han besitter vad man kallar högre kunskaper. Det visar sig av allt detta att religion och vad man kallar världslig vishet icke blott trivas jämte varandra utan även behöva varandra. De understöda ock i väsentlig mån varandra och måste göra det, så vida de ej missförstås av deras förkunnare. Vilken härlig morgonbön att höra en lärare vid dagens början hålla föreläsningar om himlakropparna och deras rörelse, huru lyftes ej själen till Gud när blomstervännen vid middagssolens glans, då blommorna öppnat sina kalkar och utbrett sina behag, tolkar deras natur, vem suckar ej ödmjukt till Gud, när han i aftonskymningen hör en vördad lärare förklara gåtan om livet och döden! Vilken anledning, att efter sådana andaktsstunder veckan igenom sjunga i Herrans hus hans lov! Männe således icke Bildningscirkeln skall en gång få sluta sig tillsammans i själva kyrkan, där efter hållen Guds-tjänst med bibeltolkning, andaktsövning med förklaring av ett kapitel ur naturens bok finge äga rum? Det är ju billigt att vetenskapsmannen, som i vishetens källa skådande den eviga solen, ständigt äger den njutning, vetenskaperna medföra, skänker den stora allmänheten del därav en eller annan timme, en enda dag i veckan.

Vilka skiftningar än Bildningscirkeln i Stockholm möjligen må undergå, skall den dock alltid bliva ett föremål för en angenäm uppmärksamhet till men för dobblet, spelbordet och sysslolösheten, så vida den kommer att för folket hålla populära föredrag, det vill säga föredrag, som folket (populus) förstår. Otivelaktigt skola inom och emellan de nu flere vordne bildningscirkelarna folkskrifter och lämp-

liga tidningar komma att röra sig och sprida ljus samt vårda yttranderätten till förmån för arbetsklasserna. Härmed torde det höga allvar och den heliga betydelse, som ligga till grund för stiftandet av Bildningscirkeln i Stockholm få anses vara av mig tillräckligt uttalade.

Slutligen får jag tillägga några förbindliga uttryck av tacksamhet för de, genom min ställning till Bildningscirkeln, vunna bekantskaper och aktningsvärda vänner, jag är förbunden, samt för den kännedom, jag kommit i besittning av rörande den vackra och värdiga ställning, arbetarna nu intaga i alla hyfsade länder. Med arbetare menas här egentligen män av borgerliga yrken, ty till arbetare höra annars alla arbetsföra utom lättingen och förbrytaren. Gärna sluta vi oss sålunda till männen av borgerliga yrken. I ägen inom Eder stora egenskaper och många fördelar. Bland Eder finnas främlingar och män, som i andra länder besökt stiftelser, vilka avse mänsklighetens allmänna förädling. Eder oegennyttiga och sanna människokärlek skall icke förväxlas med våra dagars s. k. filantropi. Den verkliga människovännen måste söka sig om efter ett annat uttryck i stället för detta ord. Det är en bitter erfarenhet att män, som med kunskaper och snille väcka förslag och intala allmänheten till uppoffring för avhjälpande av likars nöd så ofta emot deras vilja spela en otillbörlig vinst i händerna på dessa filantroper. En föreståndare vid en inrättning tillåter sig att själv lämna proviant, varvid t. ex. kokärterna innehava fullt ut lika mycket mask som verkliga ärter. Denna osunda soppa måste den hungriga först befria från denna osnygghet innan han kan äta. En annan herr direktör vill genom inrättningen, till sin egen fördel, undergräva sina medborgare, vilkas rätt han borde vårda. En sådan direktör kan därjämte vara kontrollör över ett arbete, samt kassör och leverantör! En annan, som åtager sig utdelning till de fattiga ur egna magasin, giver skadad strömming, sur sill och vagnsmörja i stället för smör, för allt detta tager han vackra penningar, vilken omständighet förklarar huruledes dessa filantroper kunna offra en dyrbar tid åt allmänna verk och inrättningar. Det är föga tillfredsställande för de många oegennyttiga medborgare, som för det allmänna offra både tid och medel, att sådana filantroper finnas. De stiftelser, för vilka I unge män av hantverksklasserna nitälsken och där Edra grundsatser hyllas, må emellertid vakta sig för

2:ne vådor, den ena, att de lysande kretsarna erövra dem, den andra, att bliva förväxlade med partier, vilka tillägnat sig orden av Edra grundsatser, men aldrig idéerna uti dem. Dessa partier må nu kallas republikaner, demokrater, jesuitvänner eller läsare, så ligger dock på botten av deras önsningar ett plundringsbegär, som är ganska vådligt. Sådana lättingar och förbrytare skulle med makten i händerna tillägna sig både arbetarens krafter och all materiell förmögenhet samt bringa oss till lydnad under hårt slaveri. Angeläget är således, att ledamöterna av de bildningsanstalter, som avse en sann folkets upplysning, genom ädelhet uti väsende och handlingssätt visa, att de äro motsatsen mot dessa partigängare. Många av Eder tala flera språk, äro skarpsinniga vid överläggningen och värtaliga i det muntliga föredraget, t. o. m. finner man hos en och annan den forne boktryckareleven Franklins stilistiska förmåga, men detta är sällsynt. Litet mera gramatikalisk övning skulle göra hantverkaren mera oberoende vid förefallande behov att uppsätta sina tankar på papperet. I som antingen själva fören kölarna över haven eller I, som följn med, för att i andra länder och världsdelar sluta Eder till idoghetens idkare, I ären säningsmän, vilka det åligger, att plantera bildningens frön kring jorden. Därför innan I faren åstad, sen till, att I tagen de rätta med Eder!

Innehållsförteckning.

(uppgjord av Förlaget Frilansen)

	Sid.
Inledningsdikt (av J. Ellmin)	3
Inledning	5
Folkets bildning	20
Vilar samhället på en sådan bildning?	34
Samhället lider av:	36
Bildningscirkeln i Stockholm första år	44
Förslag att i de tre skandinaviska länderna samla erfarenheter	47
Tavla för Bildningscirkeln verksamhet under dess första år	51
Närvarande vid första sammanträdet (26 okt. 1845)	54
Ellmins första anförande (26 okt. 1845)	55
Utkast till Skräddarämbetets och Gesällskapets i Stockholm nuvarande ställning. (Tal av Renhult 26 okt. 1845) ..	57
Det mindre lyckliga tillståndet inom gesällklassen o. s. v. (Tal av Trädgårdh 9 nov. 1845)	60
Valda till första Styrelsen	63
Stadgar för Bildningscirkeln i Stockholm	64
Hinderlöshetsbevis för Bildningscirkeln öppnande	66
Avskedsord av Ellmin vid sista sammanträdet i privat bostad 10 maj 1846	68
Heurlins anförande 19 april 1846	71
Fahnehjelm's förslag om ändring av stadgarna	72
Götreds anförande (om ändringsförslaget) 19 april 1846 ..	72
Ny styrelse	77
Slutord	78